

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DĚJIN KŘESŤANSKÉHO UMĚNÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Stavebně-historický průzkum venkovské
usedlosti Harazim čp. 29 v Rájově (obec
Zlatá Koruna)**

Autor práce: Mgr. Filip Facincani

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Daniela Lunger-Štěřbová, Ph.D.

Rok odevzdání k obhajobě: 2022

PODĚKOVÁNÍ

Za vedení a rady děkuji vedoucí práce Ing. Mgr. Daniele Lunger-Štěrbové, Ph.D., stejně tak PhDr. Ivanu Minářovi, Ph.D.

- Za maximální ochotu, zpřístupnění všech objektů, a především čas, děkuji Janu Boučkovi, DiS.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s použitím pramenů a literatury, uvedených v Seznamu pramenů a literatury.

V Praze 25. 11. 2022

Mgr. Filip Facincani

Bibliografická citace

Stavebně-historický průzkum venkovské usedlosti Harazim čp. 29 v Rájově (obec Zlatá Koruna): diplomová práce / Filip Facincani; vedoucí práce: Daniela Lunger-Štěrbová. –Praha, 2022. --

ABSTRAKT/ABSTRACT

Cílem diplomové práce bylo provedení detailního stavebně-historického průzkumu venkovské usedlosti Harazim (Rájov, obec Zlatá Koruna), která je od roku 1958 evidována jako kulturní památka.

Průzkum doložil, že nejstarším objektem usedlosti je zděná patrová sýpka, datována zhruba do let 1580–1620. Stále znatelná trojdílná dispozice obytného stavení je v plném rozsahu pravděpodobně z konce 1. třetiny 18. století. Jak sýpka, tak obytné stavení byly zásadně rekonstruovány kolem roku 1865, kdy došlo k zániku tzv. malého stavení.

The aim of the diploma thesis was to carry out a detailed architectural survey of the homestead Harazim (Rájov, village Zlatá Koruna), which has been registered as a cultural monument since 1958.

The survey proved that the oldest building of the homestead is a granary, dating back to the first quarter of the 17th century or the end of 16th century. The still noticeable three-part layout of the dwelling dates in its entirety to the end of the first third of the 18th century. Both the granary and the dwelling were substantially reconstructed around 1865, when the so-called small building was lost.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEY WORDS

Zlatá Koruna, Rájov, Harazim, lidová architektura, jihočeská architektura/Zlatá Koruna (Goldenkron), Rájov, Harazim, vernacular architecture, South Bohemian architecture

STAVEBNĚ-HISTORICKÝ PRŮZKUM VENKOVSKÉ USEDLOSTI HARAZIM ČP. 29

Název lokality: samota Harazim, katastrální území Rájov, obec Zlatá Koruna, okres Český Krumlov, kraj Jihočeský

Název objektu: venkovská usedlost — samota Harazim

Číslo popisné: 29

Evidenční číslo kulturní památky: ÚSKP 47065/3-1523

Číslo parcel: č. p. st. p. 26

Typ průzkumu: standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum

Zpracovatel: Mgr. Filip Facincani (dendrochronologický průzkum proveden Ing. Tomášem Kynclem, DendroLab Brno)

ANOTACE

Stavebně-historický průzkum se soustředil na určení stavební historie *sýpky* a *obytného stavení* usedlosti Harazim čp. 29, Rájov, obec Zlatá Koruna. Patrová zděná *sýpka* se ukázala být v celé své hmotě vč. velké části stropních trámů produktem pozdně renesanční výstavby (hypoteticky přestavby) z let c. 1580–1620. Dílčími přestavbami prošla po polovině 19. století (kol. 1864), kdy bylo zbořeno (snad) renesanční tzv. *malé stavení* a nahrazeno tzv. *podsklepeným přístavkem*, tvořícím novodobé západní křídlo *obytného stavení*. K tomuto přístavku byla následně směrem k západu přistavěna předsíň *sýpky* a k té klenuté *prasečí chlívký*, předsazené severní stěně *sýpky*. *Obytné stavení* je příkladem trojdílné dispozice s pravostrannou orientací. Současná hmota *obytného stavení* je v jádru snad vrcholně barokní (po 1730) s rekonstrukcemi v průběhu 19. a 20. století. Po roce 1864 lze zhruba současně se zánikem *malého stavení*, rekonstrukcí *sýpky* a výstavbou *podsklepeného přístavku* předpokládat zhotovení valené klenby síně a minimálně povalového stropu světnice s vyzdáním pozdního dymníku. Současný ráz vnitřní dispozice *obytného stavení*, stejně tak vzezření exteriéru je částečně určeno rekonstrukcemi 1. poloviny a zásahy 2. poloviny 20. století. *Stodola* a *maštal* byly pravděpodobně vystavěny již v průběhu 2. poloviny 18. století s tím, že *maštal* došla dle všeho východního prodloužení někdy v polovině 19. století.

OBSAH

1 ÚVOD, CÍLE A METODA DIPLOMOVÉ PRÁCE	2
2 DĚJINY USEDLOSTI — <i>HARAZIM</i> V PRAMENECH A JAKO TOPONYMUM	4
3 PRAMENY, PLÁNY, IKONOGRAFIE, EDICE PRAMENŮ, SHRnutí VÝSLEDKŮ DENDROCHRONOGICKÉHO PRŮZKUMU	7
4 ROZBOR USEDLOSTI	16
5 STAVEBNÍ HISTORIE	26
5.1 NAČRTNUTÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE USEDLOSTI JAKO CELKU	42
6 HODNOCENÍ	45
7 HODNOTNÉ DETAILS A JEJICH SOUBORY	47
8 ZÁVADY	58
9 NÁMĚTY	58
10 EXKURZ — SGRAFITOVÁ VÝZDOBA MALÉHO KONVENTU V KLÁŠTEŘE ZLATÁ KORUNA	61
11 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	64
12 HISTORICKÉ MAPOVÉ PODKLADY	(nestránkováno)
13 PLÁNOVÁ PŘÍLOHA	(nestránkováno)
14 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	(nestránkováno)
15 DENDROCHRONOLOGICKÝ PRŮZKUM (příloha, Ing. Tomáš Kyncl)	
16 SEZNAM PŘÍLOH	

1 ÚVOD, CÍLE A METODA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Samota *Harazim* čp. 29 se nachází na katastrálním území vesnice Rájov (obec Zlatá Koruna), a to necelý kilometr východně od její periferní zástavby. Jedná se o solitérní venkovskou usedlost, umístěnou severně přímo při cestě z Českého Krumlova do Českých Budějovic.

Diplomová práce je koncipována jako stavebně-historický průzkum, který byl proveden z iniciativy jejího autora a za plné podpory spolumajitele usedlosti pana Jana Boučka. Struktura a povaha diplomové práce tedy vychází z metodiky stavebně-historického průzkumu,¹ jehož parametry byly ovšem pro potřeby práce adekvátně upraveny, případně místy redukovány. V případě, že se struktura práce odklání od metodiky SHP, je tak učiněno cíleně a jedná se o odchylku určenou potřebami textu. Kapitola *Prameny, plány, ikonografie, edice pramenů a literatura* byla proto funkčně rozdělena na dvě části — prameny, plány, ikonografie, edice pramenů a shrnutí výsledků dendrochronologického průzkumu jsou sepsány ve třetí kapitole práce, majoritně sekundární literatura je ovšem snesena na konci práce a uzavírá textovou část dle vzoru jiných akademických prací. Výsledky dendrochronologického průzkumu jsou shrnuty v kapitole *Prameny, plány(...)*, kompletní zpráva je přiložena formou přílohy na konci práce.

Harazim je toponymem, doloženým od druhé poloviny 16. století, v mapových podkladech zachyceným již na Müllerově mapování. V současnosti je podle usedlosti pojmenována autobusová zastávka.

Usedlost byla v roce 1958 zapsána jako kulturní památka.²

Cílem diplomové práce je určení stavební historie venkovské usedlosti *Harazim* čp. 29 se zaměřením na stavební dějiny obytného stavení, sýpky a doprovodných objektů. Přestože se usedlost nachází v oblasti tzv. Koutů — konkrétně dva kilometry jižně *Štěkře* a zhruba tři kilometry jihozápadně *Krnína*³ — a nese příznačné typologické znaky lidové architektury

¹ Petr MACEK: *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Praha 1997, nověji Jan BERÁNEK/Petr MACEK (edd.), *Metodika stavebněhistorického průzkumu* (=Odborné a metodické publikace), NPÚ, sv. 70. Praha 2015.

² <https://www.pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-701970>, katalogové číslo 1000159612; vyhledáno 26.04. 2022.

³ Např. PEŠTA 1997.

jižních Čech, tak přesto jí nebyla věnována téměř žádná badatelská pozornost. Pokud tomu tak bylo, tak pouze z historického hlediska, a to na stránkách regionálního sborníku v prvním případě⁴ a v úzce zaměřeném medailonku zlatokorunské monografie v případě druhém.⁵ Letný stavební průzkum objektu byl proveden pouze v rámci terénního průzkumu, a to za účelem sestavení *Evidenčního listu kulturní nemovité památky* (1963). Architektuře usedlosti se tak přímo, pokud je mi známo, nikdo nevěnoval. Nálezy autora práce podnítily krátce před odevzdáním vznik OPD, zpracovaného Jiřím Blochem a Michaelou Špinarovou.⁶ Závěry obou elaborátů byly formulovány nezávisle.

Charakter sledovaného souboru staveb dovoluje aplikovat dva základní uměnovědné přístupy, vedoucí k interpretaci jeho stavební historie. Stěžejním přístupem je stavební rozbor zachovaných zděných a dřevěných konstrukcí a konstrukčních prvků, tj. svislého zdiva, kleneb, trámových stropů, krovů, fragmentů zaniklých celků a zbylých relevantních detailů. Stavebním průzkumem budou určeny indikátory stavebních změn a jednotlivých stavebních etap včetně jejich vzájemné vazby a posloupnosti.

Okrajově lze v takovém případě užít formální či slohovou analýzu, nicméně charakter stavby a četné rekonstrukce redukovaly tvarově příznačné prvky na minimum.

Druhým zdrojem poznání jsou dochované archivní prameny, v tomto konkrétním případě především mapové podklady z 19. století a fotografická dokumentace ze 70. a 80. let 20. století.

V duchu stavebně-historického průzkumu budou výpovědi psaných a nepsaných pramenů konfrontovány s vlastním stavebním průzkumem. Předběžné závěry a syntéza historické a stavební roviny bude následně revidována pomocí exaktních dat, získaných dendrochronologickým průzkumem, provedeným Ing. Tomášem Kynclem (DendroLab Brno) a financovaným Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy.

Součástí práce budou i karty hodnotných konstrukcí a prvků — ať stále existujících, nebo zaniklých (viz *Hodnotné detaily a jejich soubory*). Historické fotografie nebyly vzhledem k jejich těžké reprodukovatelnosti zahrnuty do *Obrazové přílohy* práce, a to vyjma zobrazení zaniklého křídla vrat vstupní brány (viz *Hodnotné detaily a jejich soubory*).⁷

⁴ KUBÍKOVÁ 2000.

⁵ MINÁŘOVÁ 2013.

⁶ BLOCH/ŠPINAROVÁ 2022.

⁷ Fotografie jsou dnes uloženy v knihovně ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích, příp. v MIS.

2 DĚJINY USEDLosti — HARAZIM V PRAMENECH A JAKO TOPONYMUM

Písemné prameny vázané k usedlosti Harazim shromáždila a v roce 2000 publikovala Anna Kubíková.⁸ V roce 2013 byla shromážděná data v odkazu na A. Kubíkovou opět shrnuta a pro mladší dějiny doplněna Jolande Minářovou.⁹ Pokud nebude uvedeno jinak, budou následující zmínky převzaty z těchto dvou příspěvků. Stručné shrnutí historie bude případně doplněno údaji z archivních mapových podkladů.

První písemná zmínka o usedlosti pochází z *Pozemkové knihy zlatokorunského panství* ze zápisu k roku 1538, kde je uveden jistý *Severův dvůr nad Rájovem* („*Severonis curia supra Rayov*“). Dvůr je v té době v držení Jíry Severy a má cenu 62 kop grošů míšeňských.¹⁰ V roce 1559 prodává Jíra dvůr svému bratrovi Erazimu Severovi za 300 kop grošů míšeňských. Ten umírá o deset let později, v roce 1569 — dvůr je oceněn na 372 kop grošů míšeňských a veden již jako „*Erasime Hof*“.¹¹ Odtud historický a dodnes užívaný název usedlosti *Harazim*.¹² Ve stejném roce (1569) prodává nový majitel rájovské usedlosti čp. 22 Michael Bayer Frantovi z Rájova kus pole „...*u Harazima, když se jde nahoru do Černice*.“¹³

Dvůr přebírá roku 1569 Erazimův syn Jíra Severa,¹⁴ a to v hodnotě 372 kop grošů míšeňských.¹⁵ V roce 1575, kdy Jíra umírá, má usedlost hodnotu 400 kop grošů míšeňských a Jolande Minářová tak předpokládá v letech 1569–1575 jeho opravu a rozšíření.¹⁶ Dvůr, nadále vedený jako *Erazimův*, přebírá jeho syn Václav Severa. Ten umírá v roce 1620 a dvůr v hodnotě 500 kop grošů míšeňských přenechává synům Pavlovi a Urbanovi.¹⁷ Ve světle výsledků dendrochronologického průzkumu lze výraznou přestavbu a výstavbu zděné patrové sýpky předpokládat v době, kdy je majitelem usedlosti Václav Severa († 1620). Novým majitelem se

⁸ KUBÍKOVÁ 2000.

⁹ MINÁŘOVÁ 2013.

¹⁰ KUBÍKOVÁ 2000, 51 (viz odkaz na SoA ČK, Vs ČK, I 5AU 82, osm pozemkových knih v chronologické řadě. Než bude uvedeno jinak, vztahují se všechny poznámky textu Anny Kubíkové k tomuto prameni).

¹¹ KUBÍKOVÁ 2000, 51, k prodeji také MINÁŘOVÁ 2013, 456.

¹² KUBÍKOVÁ 2000, 51.

¹³ MINÁŘOVÁ 2013, 433.

¹⁴ KUBÍKOVÁ 2000, 51.

¹⁵ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

¹⁶ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

¹⁷ KUBÍKOVÁ 2000, 51.

stává starší Pavel¹⁸ a svého bratra vyplácí. Veden již není pod příjmením Severa, ale jako *Pavel Harazim*.¹⁹ Umírá kolem roku 1640.²⁰ V roce 1641 se s Pavlovou vdovou žení Jiří z Velislavic a statek má hodnotu 560 kop grošů míšeňských. V roce 1667 přebírá dvůr Pavlův syn Jiří Harazim.²¹ Jiří Harazim († 1689) předává v roce 1687 dvůr v hodnotě 500 kop grošů míšeňských svému synovi Pavlovi.²² Nevlastní otec mu z kupní ceny odpustil 60 kop grošů míšeňských pod podmínkou, že vyplatí své sourozence.²³ Pavel († 1728)²⁴, který statek splatil v roce 1721,²⁵ předává v roce 1722 dvůr v hodnotě 583 kop grošů míšeňských svému synovi Karlovi.²⁶ Ten umírá v roce 1750 a statek má hodnotu 412 zlatých²⁷ – dalších 16 let řídí hospodářství jeho vdova Žofie, která jej splatila v roce 1754.²⁸ Ta v roce 1766 odevzdává hospodářství svému synovi Václavu Harazimovi,²⁹ v roce 1773 patřícímu ke dvěma největším sedlákům při Rájově (společně s Václavem Homolkou z čp. 22)³⁰ — ten jej roku 1793 předává své dceři Marii a jejímu manželovi Františku Kalkušovi (ze Štětkře³¹), a to za 1000 zlatých.³² František Kalkuš postavil „...na své zahradě...“³³ v roce 1798 Václavovi a Rozině Harazimovým, rodičům své manželky Marie, výměnkářskou chalupu.³⁴ Za cenu 2636, nebo 1000 zlatých³⁵ kupuje statek v roce 1816 (nebo 1815³⁶) Františkův bratr Tomáš (František přebírá statek svého otce ve Štětkři) a roku 1835 jej předává za 1200 zlatých svému synovi Jakubovi.³⁷ V roce 1867 je na statku doložen Jakub Kalkuš a Marie, rozená Moučková z Čerkyně.³⁸ Minimálně roku 1914 započalo téměř dvacetileté intermezzo krátkodobých

¹⁸ MINÁŘOVÁ 2013, 456 uvádí namísto Pavla Václava. Určitě se jedná o záměnu s otcem Pavla a Urbana, Václavem Severou. Statek v roce 1620 přebírá Václavův starší syn Pavel.

¹⁹ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

²⁰ KUBÍKOVÁ 2000, 52.

²¹ KUBÍKOVÁ 2000, 52.

²² KUBÍKOVÁ 2000, 52.

²³ MINÁŘOVÁ 2013, 456 (MINÁŘOVÁ 2013, 457, pozn. 1093 — zde následující odkazy: SoA Třeboň, Vs ČK, Kniha výměnků 1709–1782, sign. I 5 AU 232, Kniha šacuňků 1681–1756, 1757–1784, sign. I 5 AU 87, Pozemkové knihy 1521–1570, 1571–1600, 1598–1673, 1604–1674, 1671–1742, sign. I 5 AU 82 [viz Kubíková, A., 2000, 51, pozn. 1], Pozemková kniha 1743–1878, sign. I 5 AU 223).

²⁴ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

²⁵ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

²⁶ KUBÍKOVÁ 2000, 52 (viz odkaz na SoA ČK, Vs ČK, I 5AU 82 a SoA ČK, Vs ČK, I 5AU 223).

²⁷ MINÁŘOVÁ 2013, 456.

²⁸ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

²⁹ KUBÍKOVÁ 2000, 52.

³⁰ MINÁŘOVÁ 2013, 425.

³¹ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

³² KUBÍKOVÁ 2000, 52.

³³ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

³⁴ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

³⁵ MINÁŘOVÁ 2013, 457 uvádí cenu 2636 zl. a rok 1815, KUBÍKOVÁ 2000, 52 cenu 1000 zl. a rok 1816.

³⁶ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

³⁷ KUBÍKOVÁ 2000, 52.

³⁸ MINÁŘOVÁ 2013, 457.

majitelů, kteří byli v roce 1935 vystřídání Josefem (rodem Kalkušem) a Kateřinou Boučkovými. Rodina Boučková od roku 1935 vlastní hospodářskou usedlost Harazim dodnes.³⁹ Současný spolumajitel, Jan Bouček, umožnil plný průzkum usedlosti.

Na Müllerově mapě je samota označena jako *Harassin*, na I. vojenském mapování jako *Harafsin* (?) [A], na II. vojenském mapování čitelně *Harasdin* [B], a stejně tak na III. vojenském mapování [C]. Na Indikační skice stabilního katastru je usedlost uvedena jako *Harasin* (majitel Kalkusch⁴⁰) [D], na císařském povinném otisku stabilního katastru (1827) jako *Harrasin* [F] a na originálních mapách stabilního katastru (1827) jako *Harrasin* [E]. Nejspíše v době reambulace (1872) byl název opraven na *Harasim* (jedno „r“ škrtnuto a „m“ seškrabáno na „n“⁴¹). Na Situačním plánu nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda (1834) [G] je usedlost výjimečně vedena jako *Harasimer Hof*, a to snad ve vazbě na tradiční pojmenování s kořeny již ve druhé polovině 16. století. Na Evidenční katastrální mapě z doby po roce 1872 [H] je usedlost vedená jako *Harasim*. V současné době je ustálen název *Harazim* [s krátkým „i“], jak je usedlost uvedena na Speciální mapě III. vojenského mapování (1875–1952) — pojmenování vychází z křestního jména Erazima Severy († 1569), podle kterého je minimálně od roku 1569 statek veden jako *Erasime Hof*, stejně tak dle záznamu z roku 1575. Název usedlosti přijímá jako své příjmení Pavel Harazim (pův. Severa, † 1640). Místní pojmenování je v roce 1569 doloženo taktéž v jiném prameni („...u Harazima, když se jde nahoru do Černice“⁴²) a dále v roce 1694 („...k dubu „x“ k sosně poslední, je na ní kříž, od tý sosny jde se prosekem nad Harazimovou strouhou pořád z kopce dolů až na Bejkovou louku...“⁴³).

³⁹ MINÁŘOVÁ 2013, 457, pozn. 1094 v odkazu na Pamětní knihu obce Rájov (SOkA ČK, AO Rájov, Pamětní kniha 1933–1942).

⁴⁰ Tomáš Kalkuš (usedlost kupuje od svého bratra Františka 1815, nebo 1816).

⁴¹ Za upozornění na praxi seškrabávání děkuji PhDr. Ivanu Minářovi, Ph.D.

⁴² MINÁŘOVÁ 2013, 433.

⁴³ MINÁŘOVÁ 2013, 423.

3 PRAMENY, PLÁNY, IKONOGRAFIE, EDICE PRAMENŮ, SHRUTÍ VÝSLEDKŮ DENDROCHRONOLOGICKÉHO PRŮZKUMU

K určení stavebních dějin usedlosti se dochovaly následující psané a nepsané prameny.

PRAMENY PSANÉ

Pro starší dějiny se nedochoval žádný písemný pramen přímo dokládající stavební úpravy. Pro interval 16.–19. století se zachovaly pouze zmínky majetkoprávního charakteru, dokládající majitele statku a jeho prodejní, či kupní cenu. Její snížení či navýšení je pak podpůrným dokladem k určení aktuálního stavu usedlosti, v případě výrazného navýšení pak k určení větší přestavby. Písemné prameny k dějinám usedlosti byly pro rozmezí 16.–19. (20.) století shromážděny Annou Kubíkovou, v roce 2013 připomenuty a rozšířeny Jolande Minářovou.

a) 16.–19. století (viz kapitola *Harazim v pramenech a jako toponymum*) — viz SoA Třeboň, Vs ČK, *Kniha výměnků 1709–1782*, sign. I 5 AU 232, *Kniha šacuňků 1681–1756, 1757–1784*, sign. I 5 AU 87, *Pozemkové knihy 1521–1570, 1571–1600, 1598–1673, 1604–1674, 1671–1742*, sign. I 5 AU 82 [viz Kubíková, A., 2000, 51, pozn. 1], *Pozemková kniha 1743–1878*, sign. I 5 AU 223.

b) 20. století

b.1) *Pamětní kniha obce Rájova*, okres Český Krumlov, 1933– (1941) 1942, Josef Bouza, farář v Černici (SOkA ČK, AO Rájov, Pamětní kniha 1933–1942)

b.2) *Povolení stavby kolničky*, žádost (adresováno Radě MNV v Rájově, František Bouček, ze dne 10. 11. 1957, psáno rukou, uloženo na SÚ Český Krumlov⁴⁴)

b.3) *Povolení stavby kolničky*, povolení (viz výše; adresováno Františku Boučkovi, Odbor pro výstavbu rady ONV v Českém Krumlově, ze dne 4. 12. 1957, psáno rukou, uloženo na SÚ Český Krumlov) → zbořeno

b.3) Povolení (odpověď na žádost ze dne 13. 11. 1957) k rekonstrukci stáje a stavební povolení (adresováno Františku Boučkovi, Odbor pro výstavbu ONV v Českém

⁴⁴ Zde děkuji za pomoc Petře Benčové (SÚ, MÚ Český Krumlov).

Krumlově, ze dne 15. 11. 1957, strojopis, uloženo na SÚ Český Krumlov) →
nerealizováno

PRAMENY NEPSANÉ

a) plánová dokumentace, mapové podklady

Plánová dokumentace k usedlosti se nezachovala, případně se mně ji nepodařilo dohledat.⁴⁵ Jediným pramenem k poznání stavebních dějin jsou mapové katastrální podklady, vzniklé v průběhu 19. století,⁴⁶ rámcově i mapové podklady vojenských mapování. V zásadě se v mapách vyskytují dvě historické hmotové podoby usedlosti, vždy již jako uzavřeného čtyřstranného dvora kolem čtvercového nádvoří.

Na *Indikační skice* (1827) je jihovýchodní nároží usedlosti zachyceno jako trojdílné, a tedy jako k severu ustupující soustava předsazené sýpky, drobné obdélné budovy (→ *malé stavení*), postavené v ose sever—jih a obytného stavení. Dnes drobná obdélná stavba chybí a jižní průčelí obytného stavení je zarovnáno do jedné linie. Pro další úvahy je potřeba uvést, že existence *malého stavení* byla průzkumem dokázána (viz dále).

Starší podoba je zachycena na:

- a) Indikační skice (1827)
 - a.1) Originální mapě Stablního katastru (1827, reambulace 1872)
 - a.2) Císařském povinném otisku Stablního katastru (1827)
- b) Situačním plánu nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda (1834)⁴⁷
- c) Mapovém podkladu, doplňku k dílčímu inventáři (1827, revize 1864)⁴⁸
- d) Mapovém podkladu, dílčím inventáři (1872)⁴⁹

⁴⁵ Zde bych rád poděkoval všem pracovníkům SoA v Třeboni, na které jsem se obrátil, tj. Mgr. Elišce Hospaskové a PhDr. Jolande Minářové.

⁴⁶ Za nalezené podklady bych rád poděkoval Mgr. Elišce Hospaskové (SoA v Třeboni, Odd. správy fondů a sbírek Český Krumlov).

⁴⁷ Situační plán nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda, 1834, Jac. Kubesch, pořadové číslo 1892, inv. č. 946, sig. IC C Nro 145.

⁴⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1451.

⁴⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dílčí inventář, ev. č. 647.

Mladší, tj. stávající podoba je zachycena na:

- a) Mapovém podkladu, doplňku k dílčímu inventáři (1827)⁵⁰ Není zde ovšem zachycena předpokládaná dostavba maštale (viz dále).
- b) Mapovém podkladu, dodatku k dílčímu inventáři (1864)⁵¹

Na Katastrální mapě evidenční (1872–1933) je starší podoba dokreslena do podoby stávající.

Srovnání mapových podkladů ukazuje nepřesnosti v zachycení kompozice jihovýchodního nároží usedlosti a znejasňuje představu o době, kdy došlo k zániku starší podoby ve prospěch té stávající.

Určující je záznam *Indikační skici* (1827), jejíž věrohodnost je pravděpodobná.⁵² Lze tedy předpokládat, že v době terénního měření v roce 1827 byla dispozice této části usedlosti trojdílná, tj. že zde stále stálo *malé stavení*. Tato dispozice byla taktéž zachycena na velmi sumarizujícím a nepřesném *Situačním plánu nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda* (1834). Zarážející je zachycení starší dispozice na Mapovém podkladu z roku 1872, stejně tak zachycení mladší, tj. stávající dispozice na Mapovém podkladu z roku 1827, tak z roku 1864.

Je otázkou, zda bylo v době vytváření a revize mapových podkladů možné užít starší záznam bez znalosti aktuální stavební situace,⁵³ případně zdali byly ty které mapové podklady pořizovány v terénu, nebo nikoliv.

Zcela jednoznačně lze určit, že v rámci zhotovení *Indikační skici* byla zachycena skutečná podoba usedlosti k roku 1827. V rámci průzkumu (viz dále) byla prokázána výrazná stavební aktivita po roce 1860 — lze tak navrhnout, že zobrazení stávajícího dispozičního řešení z roku 1864 odpovídá novému stavu, určenému výraznými stavebními zásahy (vyzdění nových štítů sýpky, rekonstrukce obytného stavení). Vzhledem k nejednoznačnosti mapových podkladů nelze tuto pravděpodobnost přijmout za stoprocentně jistou.

⁵⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1449.

⁵¹ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dodatek k dílčímu inventáři, ev. č. 308.

⁵² Viz např. EBEL 2004, 7–9.

⁵³ K problematice interpretace map Stablního katastru viz např. EBEL 2004 nebo HAUSEROVÁ/POLÁKOVÁ 2015.

Z mapových podkladů se zachovaly následující:

- a.1) Indikační skica stabilního katastru (*Harasin*, 1827) [D]
- a.2) Císařský povinný otisk stabilního katastru (*Harrasin*, 1827) [F]
- a.3) Originální mapy stabilního katastru (*Harrasim*→*Harasin*, 1827, reambulace 1872) [E]
- a.4) Doplněk k dílčímu inventáři (ev. č. 1449, *Harasin*, 1827)⁵⁴ [CH]
- a.5) Doplněk k dílčímu inventáři (ev. č. 1451, *Harazin*, 1827 s revizí z roku 1864)⁵⁵ [I]
- a.6) Situační plán nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda (*Harasimer Hof*, 1834)⁵⁶ [G]
- a.7) Dodatek k dílčímu inventáři (ev. č. 308, *Harasin*, 1864)⁵⁷ [J]
- a.8) Dílčí inventář (ev. č. 647, *Harasim*, 1872)⁵⁸ [K]
- a.9) Evidenční mapy katastrální (*Harasim*, 1872–1933) [H]

b) Fotografická dokumentace z let 1976 a 1988

V archivu ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích⁵⁹ je uložena kopie evidenční karty památky a samostatná čtvrtka s fotografií z roku 1976, údajně zachycující část usedlosti s fragmenty renesančních sgrafit. Tato fotografie má inv. č. 20.361 a byla v menším formátu použita jako příloha k *Evidenčnímu listu nemovité kulturní památky* z roku 1963. Samotná evidenční karta obsahuje čtyři soubory dokumentů, a tedy *Evidenční list nemovité kulturní památky* (2 listy z roku 1963, 3 fotografie z roku 1976), textové karty *Generální aktualizace* (6 listů, bez fotografií), *Doplňkový list kulturní památky* (1 list, 6 fotografií z roku 1988) a stručný popis a stavební rozbor jednotlivých objektů usedlosti (5 listů, strojopis, bez fotografií).

Dále existuje samostatná fotografie západního průčelí sýpky (téměř shodná s fotografií z *Evidenčního listu nemovité kulturní památky* A, a.2) ze spisu, snad z roku 1976.

⁵⁴ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1449 (1827).

⁵⁵ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1451 (1827 s revizí z roku 1864).

⁵⁶ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Třeboň, fond Velkostatek Třeboň, poř. č. 1892, inv. č./ref. ozn. 946, sig. IC C Nro 145 (Jac. Kubesch, 1834).

⁵⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dodatek k dílčímu inventáři, ev. č. 308 (1864).

⁵⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dílčí inventář, ev. č. 647 (1872).

⁵⁹ Za opakovanou pomoc bych rád poděkoval Mgr. Martině Novákové (ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích).

V systému MIS (Metainformační systém NPÚ) je ovšem nahráno několik dalších karet s fotografiemi, které jsou oproti kopii fyzické karty zpřeházeny. Nejspíše se jedná o mladší zásahy z doby skenování (je pravděpodobné, že byly některé fotografie odlepeny, nebo se odlepily, a následně bez údaje jejich původu přidány na karty, vyplněné v mladší době). Z toho důvodu bude nejdříve vypsán seznam materiálů z věrohodné kopie fyzické evidenční karty, uložené v archivu ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích (A), a následně soubor materiálů, nahraných v MIS (B). Následně se pokusím fotografie sjednotit a určit dobu jejich vzniku.

A) K usedlosti se ve fondu ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích zachovaly následující historické snímky (řazeno dle místa uložení či příslušnosti k typu dokumentu):

a) Evidenční list kulturní památky (1963, fotografie z roku 1976)

Evidenční list je vyplněn na stroji (dr. Jelínková, 1963), v kolonce „odkaz na fotografickou dokumentaci“ jsou rukou vepsána tři inventární čísla přiložených fotografií (20.362, 20.363, 20.361). Fotografie č. 20.361 je taktéž součástí samostatné čtvrtky s odkazem na renesanční sgrafita a výslovně datována do roku 1976. Zdá se že fotografie, které jsou součástí *Evidenčního listu* z roku 1963 byly pořízeny až v roce 1976 a zpětně na kartu přilepeny.

a.1) fotografie č. 1 (sýpka, pohled ze severozápadu)

a.2) fotografie č. 2 (sýpka, pohled ze západu)

a.3) fotografie č. 3 (celek, sýpka a obytné stavení, pohled z jihovýchodu)

b) Doplnkový list kulturní památky (fotografie z roku 1988)

b.1) fotografie č. 6 (jižní fronta, pohled z jihu)

b.2) fotografie č. 7 (severní fronta, pohled ze severu)

b.3) fotografie č. 8 (vstupní brána, pohled z jihu)

b.4) fotografie č. 9 (dvůr, pohled ze severovýchodu na sýpku)

b.5) fotografie č. 10 (dvůr, pohled z východu na stodolu)

b.6) fotografie č. 11 (dvůr, pohled z jihovýchodu na maštal)

c) Nespecifikované zdroje

c.1) fotografie č. 12 (celek, sýpka a obytné stavení, pohled z jihovýchodu), 1976 (20.361), nalepena na samostatné čtvrtce s odkazem na renesanční sgrafita (na fotografii ovšem nezřetelná – snad se jedná o mladší prohození fotografií). Jediným dostupným snímkem s náznakem sgrafitové výzdoby je fotografie **B**, d.1, zachovaná ve spisu (viz níže). Ta byla, zdá se, pořízena současně s fotografií **A**, c.1, tj. v roce 1976 (**B**, d.1 je téměř shodná s fotografií **A**, a.2 z roku 1976).

B) V systému MIS jsou vedle výše uvedených nahrány následující materiály:

a) Generální aktualizace

a.1) fotografie č. 13 (textová karta *Zemědělská usedlost*, jižní fronta usedlosti, pohled z jihu, na skenu velmi špatně čitelná)

b) Evidenční list nemovité kulturní památky

b.1) fotografie č. 14 (jižní fronta, pohled z jihu – očividně fotografie ze souboru snímků *Doplňkového listu kulturní památky* z roku 1988), (**A**, b.1–b.6).

c) Evidenční list doplňkový

c.1) – c.5) fotografie č. 15–19 (fotografie z *Doplňkového listu kulturní památky* z roku 1988, nalepeny zpřeházeně, jedna z nich – pohled na jižní frontu usedlosti – nalepena na Evidenční list kulturní památky (**B**, b.1). Kolonky vyplněny propiskou, datum nedopsáno, zjevně se jedná o mladší zásah, kdy byly na starší předtištěnou kartu nalepeny fotografie z roku 1988).

d) Nespecifikované zdroje

d.1) fotografie č. 20 (sýpka, pohled ze západu), spis

Shrnutí — zdá se, že jsou celkem zachovány fotografie z let 1976 a 1988.

V roce 1976 byly pravděpodobně pořízeny fotografie:

A, a.1 – a.3

A, c.1 (20.361)

B, d.1

V roce 1988 byly pořízeny fotografie:

A, b.1 – b.6

B, b.1

B, c.1 – c.5

Fotografie **B**, a.1 je nečitelná, fyzicky nedostupná a není možné určit dobu jejího vzniku.

Fotografie nejsou z důvodu špatné reprodukovatelnosti součástí přílohy práce.

SDĚLENÍ PAMĚTNÍKŮ A MAJITELŮ USEDLOSTI

Zásadní informace o mladších stavebních úpravách usedlosti mně byly sděleny spolujednatel nemovitosti, Janem Boučkem, a jeho tetou, Růženou Špringlovou (nar. 1948). Na první pohled se snad může zdát, že se jedná o zdánlivě nepodstatné marginální zmínky či vzpomínky, v celku se ovšem ukázaly jako nepostradatelné.

Dané informace budou uvedeny vždy v příslušné poznámce pod čarou.

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ DENDROCHRONOLOGICKÉHO PRŮZKUMU

Dendrochronologický průzkum byl proveden v květnu roku 2022⁶⁰ Ing. Tomášem Kynclm (DendroLab Brno), v plném rozsahu financován Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy a objednan autorem práce.

Vzorky byly odebrány celkem ze 14 konstrukčních prvků *sýpky* (vzorky **Z7301–Z7313**) a *obytného stavení* (vzorky **Z7314–Z7317**).

Z7301) Patro sýpky, strop, 3. stropní trám od západu (se záklopem bez pletence) — borovice, datum skácení 1602/1603

Z7302) Patro sýpky, strop, 5. stropní trám od západu (bez záklopu) — borovice, datum skácení 1601/1602

Z7303) Patro sýpky, parapet okna na západní straně — jedle, datum skácení 1593–1595

Z7304) Krov sýpky, 9. vazba od východu, jižní krokev, druhotně použitá — smrk, bez data

⁶⁰ Tomáš KYNCL: Výzkumná zpráva č. 046–22, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z hospodářského dvora Harazim (Rájov čp. 29), květen 2022 (dále KYNCL 2022). Vzorky odebrány 17. května 2022.

Z7305 a 06) Krov sýpky, 1. vazba od východu, severní krokev, druhotně použitá — jedle, datum skácení léto 1599

Z7307) Krov sýpky, 1. vazba od východu, jižní krokev, druhotně použitá — jedle, datum skácení 1598–1600

Z7308) Přízemí sýpky, strop, 1. stropní trám od východu, u schodů — borovice, datum skácení léto 1602

Z7309-11) Přízemí sýpky, překlad pod stropními trámy na severní straně — dub, datum skácení 1582–1602

Z7312) Přízemí sýpky, strop, 3. stropní trám od východu — borovice, datum skácení 1592+

Z7313) Přízemí sýpky, překlad vstupu na západní straně s otvorem pro točnici vrat — borovice, datum skácení 1602/1603

Z7314) Obytné stavení, strop světnice, poval — smrk, datum skácení 1855+

Z7315) Obytné stavení, strop světnice, poval — smrk, datum skácení 1864/1865

Z7316) Obytné stavení, strop světnice, poval stropu po dymníku — smrk, bez data

Z7317) Obytné stavení, krov nad světnicí, 7. vazba od jihu, západní krokev, druhotně použitá — smrk, datum skácení 1736/1737

Průměrné chronologie:

Z73rajov-cp_29PI (Z7302+08+12) — borovice, 1602

Z73rajov-cp_29AB (Z7305+06+07) — jedle, 1594

Z73rajov-cp_29PC (Z7314+15) — smrk, 1864

Závěr (dle KYNCL 2022):

„Stropní trámy přízemí a patra sýpky byly zhotoveny z borovic pokácených v letech 1601–1603. Datován byl také parapet západního okna v patře sýpky zhotovený z jedle pokácené někdy mezi roky 1593–1595 a překlad v severní stěně přízemí sýpky zhotovený z dubu pokáceného v letech 1582–1602. V krovu sýpky byly druhotně použity trámy zhotovené z jedlí kácených v letech 1598–1600. Povalový strop světnice byl zhotoven ze smrků pokácených v letech 1864–1865.

V krovu nad světnicí byl druhotně použit trám zhotovený ze smrku káceného v letech 1736–1737.“

JINÉ (architektonické podoby, slohový rozbor)

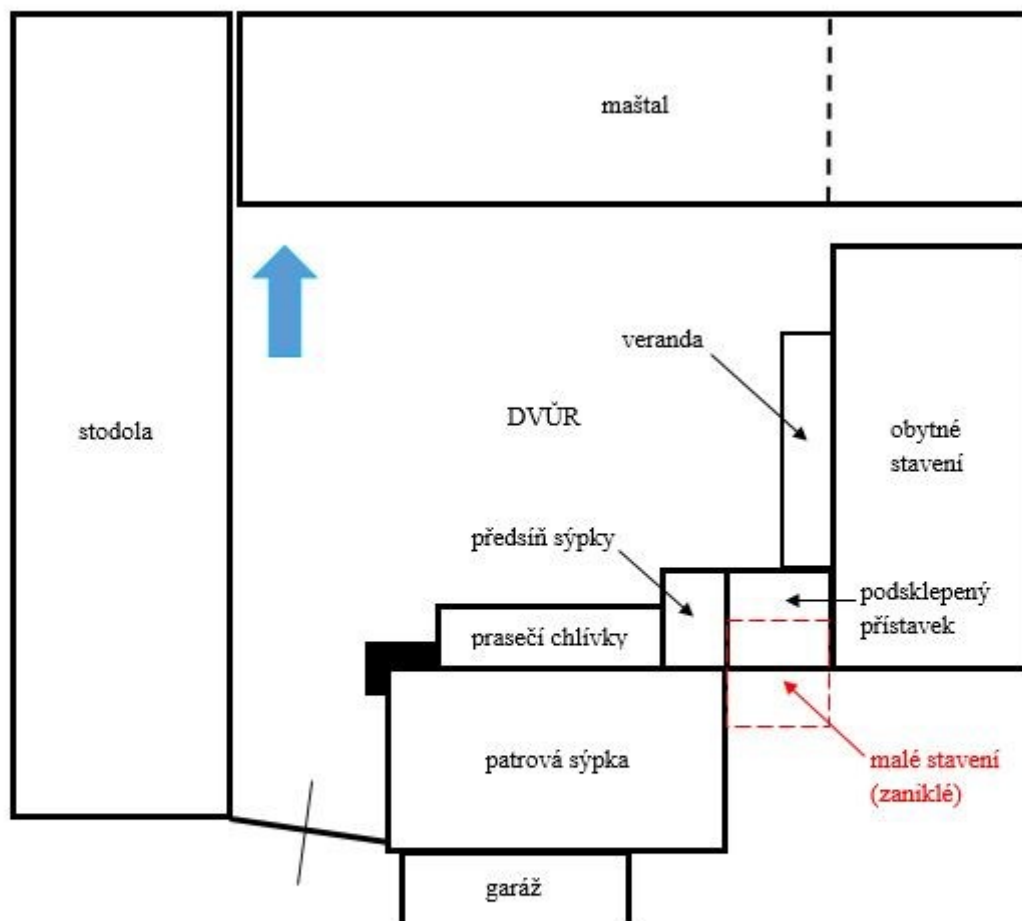
Posledním zdrojem poznání stavebních dějin usedlosti jsou dodnes zachované prvky a konstrukce příznačného tvaru a konstrukčního řešení. Z příznačných prvků je pro budovu sýpky potřeba zmínit nový nález sgrafitového kvádrování [19–24], v 60. letech mylně určeného jako psaníčková sgrafita,⁶¹ a profilovaný trám s osovým pletencem v patře sýpky [50, 51]. Pro budovu maštale je to především podoba klenutí (pruské klenby) [54, 55], pro obytné stavení valená segmentová klenba síně [35, 39, 39.1], zastropení zbylých místností a torzo zaniklého dymníku [37, 38, 40]. Pouze na východním štítu sýpky se zachoval letopočet 1863 [25], vztahující se buď k vyzdvižení nových štítů (pravděpodobné), nebo k opravě fasády, která následovala.

⁶¹ V Evidenčním listu nemovité kulturní památky je uveden výskyt psaníčkových sgrafit. Ta se nepotvrdila. Jak fotografie z roku 1976, tak nové nálezy dokládají, že byl plášť sýpky zdoben sgrafitovým kvádrováním.

4 ROZBOR USEDLISTI

Hospodářská usedlost je z dispozičního hlediska příkladem tzv. čtyřstranného dvora,⁶² a tedy se sestává ze čtyř solitérních budov svírajících zhruba čtvercový dvůr [1-9].

Níže je základní schéma dispozice usedlosti a pojmenování hlavních objektů:

silnice Český Krumlov — České Budějovice

⁶² K typologickému určení viz např. PEŠTA 2014, 29.

Jižní frontu usedlosti tvoří patrová sýpka [4][9] – je vystavěna na půdorysu obdélníku v podélné ose západ—východ, krytá sedlovou střechou, a v rámci usedlosti zastává svým umístěním a siluetou dominantní polohu. Východní fronta je tvořena obytným stavením [2, 6, 11], postaveným v ose sever—jih, které svým jihozápadním nárožím přiléhá k severovýchodnímu nároží sýpky. Severní frontu tvoří maštal⁶³ [1][8], postavená v ose západ—východ, a západní frontu stodola [3][7], postavená v ose sever—jih. Hlavní vstup je situován v západní třetině jižní fronty, zasazen do zdi, a sevřen budovami stodoly a sýpky.

Sýpka je z jihu doplněna novodobou přístavbou garáže, zabírající zhruba dvě západní třetiny její délky. Ze severu je hmota sýpky doplněna nízkými chlévy a novodobou přístavbou předsíně. K obytnému stavení byla ve druhé polovině 20. století přistavěna krytá nádvorní veranda.

OBYTNÉ STAVENÍ

Obytné stavení [2, 6, 11] tvoří východní stranu areálu a svou podélnou osou je postaveno ve směru sever—jih. Je přízemní, kryto sedlovou střechou a v jihozápadní části přechází v jednoosý patrový *podsklepený přístavek* [15], vestavěný mezi jihozápadní nároží vlastního stavení a severovýchodní nároží sýpky. Dispozičně je stavení řešeno jako příčný trojtrakt. Pod západní polovinou severního traktu je zahlouben zhruba čtvercový sklep, původně přístupný ze síně.⁶⁴

Přes mladší zásahy (viz dále) je v současném řešení stále zřetelná výchozí dispozice *trojdílného domu s pravostrannou orientací*.⁶⁵ Dům je pod novodobou přístavbou verandy přístupný západním vstupem, vedoucím do *středního traktu* či *dílu*. Ten je řešen jako podélný dvojtrakt. Západní (nádvorní) trakt tvoří klenutá síň [35, 39.1] a východní trakt kuchyň.⁶⁶ *Severní díl* byl původně stejně tak řešen jako podélný dvojtrakt, a tedy seskládal se ze západní a východní místnosti. V současné době je západní místnost zhruba v polovině přepažena novodobou příčkou.⁶⁷ Mezitraktová stěna mezi západním a východním traktem severního dílu byla během novodobých rekonstrukcí (2. polovina 20. století) nahrazena, stejně tak byla k jihu posunuta příčka mezi západní místností severního dílu a síní.⁶⁸ Dvojtraktové řešení severního dílu je

⁶³ Termín „maštal“ je vžitý v rodině, byť byly pro ustájení koní používány pouze dvě nejzápadnější klenuté buňky objektu. Z důvodu zažitosti neuvádím termín „chlévy“.

⁶⁴ K tradičnímu umístění vstupu do sklepa ze síně viz např. VAŘEKA 1981, 139; ŠKABRADA 1996, 11.

⁶⁵ K trojdílné dispozici např. ŠKABRADA 1996, 67.

⁶⁶ Viz např. ŠKABRADA 1996, 16.

⁶⁷ Dle sdělení Jana Boučka.

⁶⁸ Dle sdělení Růženy Špringlové.

ovšem stále dobře čitelné. *Jižní díl* byl původně tvořen rozlehlou světnicí, která byla ve své jižní třetině novodobě přepažena a rozdělena na obývací pokoj (severní část) a ložnici při jižním průčelí. Do severozápadního koutu někdejší světnice byla novodobě vestavěna koupelna.

Ve výchozí podobě se tedy jednalo o trojdílný dům s pravostrannou orientací, tj. o příčný trojtrakt, postavený v ose sever—jih a světnicí zabírající celý jižní díl. Střední a severní díl byly na rozdíl od jižního řešeny jako podélné dvojtrakty, tj. byly rozděleny na západní a východní místnost. Ve středním, a zároveň nejužším, dílu tak byla zcela tradičně západní místnost řešena jako síň a východní jako kuchyně.

Rozsáhlé prostory byly během 20. století přizpůsobeny a rozděleny na menší jednotky.

Síň (neboli *dům*⁶⁹) byla ze dvora uvozena půlkruhovým schodištěm, které reagovalo na k severu se svažující terén parcely. Terénní nerovnost je schodišťovými stupni vyrovnána také mezi síní a kuchyní a mezi síní a světnicí (viz půdorysné schéma), stejně tak mezi světnicí a patrem podsklepeného přístavku.

Síň je v podélné ose klenuta cihelnou valenou segmentovou klenbou [35, 39, 39.1] s relativně nízkým vzduším. Současné a původní zastropení ostatních místností je ovšem lépe vysvětlit popisem půdy.

Prostor **půdy** [32] je přístupný průlezem, proraženým v západní nádvorní stěně stavení a ústícím nad západní místností severního dílu domu (přímo do místa někdejší příčky mezi západní místností severního traktu a síní).

Krov je vaznicový se stojatými stolicemi⁷⁰ [32, 34] — na krokách jsou zřetelné sesazovací značky, a stejně tak stopy po jejich starším usazení, tj. analogicky ke stávajícímu krovu sýpky. Je příznačné, že byly některé články krovu použity druhotně, pravděpodobně ze starší – v době rekonstrukce zanikající – konstrukce (viz výsledky dendrochronologického průzkumu). V jihozápadní části je zřetelný přechod do krovu pultové střechy *podsklepeného přístavku*. Koruna obvodového zdiva se nachází cca 50 cm nad rovinou rubů klenby a stropů.

Vstup na půdu ústí na novodobé betonové (?) zastropení, kterým byla po posunech dvou příček zakryta západní místnost severního dílu domu. V souvislosti s posunem příčky mezi touto místností a síní směrem k jihu bylo ulámáno severní čelo valené segmentové klenby síně

⁶⁹ Jako „dům“ nazývá Růžena Špringlová „síň“. Jde o tradiční pojmenování síně, které se v rodině drží nadále.

⁷⁰ K terminologii viz ŠKABRADA 2007, 236.

— čitelný rub klenby je v severní části deformován vylámaním cihel [39].⁷¹ Východní místnost severního dílu je kryta povalovým stropem, který je v současné době kryt nánosy a detailně neprozkoumán.

Povalový strop kuchyně [33, 35, 36] je na východní straně vetknut do vnější obvodové zdi, na západní straně dosedá na mezitraktovou stěnu mezi západní a východní místností středního dílu. Ze severu je podepřen zhruba 40 cm vysokou cihelnou nadezdívkou [36], která se nejenže jeví jako novodobá, ale také je zčásti vyžděna z opálených cihel, hypoteticky pocházejících ze zaniklého dymníku [37, 38, 40]. Torzo dymníku se z poloviny zvedá nad mezitraktovou stěnou mezi východní místností středního dílu a světnicí, na jejíž povalový strop dosedá. Stávající povalový strop kuchyně zasahuje do torza dymníku.

Povaly se v interiéru pohledově neuplatňují, minimálně v případě kuchyně jsou podbity tenkými dřevěnými deskami a osazeny rákosem.

Podobu *původního* zastropení středního traktu (dílu) naznačují dva nálezy zřetelné na západní a východní obvodové stěně:

a) v západní obvodové stěně (tj. při západní patě valené klenby síně) jsou patrné tři degradované kapsy pro masivní trámy

b) na východní obvodové stěně (tj. při východní linii povalového stropu kuchyně) je vidět vodorovná linie [36, 37, 38], probíhající pouze v intervalu určeném rozpětím kuchyně v ose sever—jih. Tato linie dělí korunu zdiva na dvě zhruba stejné části. Spodní část je prostá nános, díky čemuž je patrné zdivo z čistého lomového kamene. Odlišná povrchová úprava a barevná odlišnost obou vodorovných pruhů dokládá zánik starší konstrukce.

Co se týče *původního* zastropení, přichází v úvahu dvě možnosti. Za prvé by se mohlo jednat, vzhledem k užití valené klenby segmentového průřezu nad síní, o zaklenutí obdobnou klenbou, jejíž pata by zanechala otisk v místě spodního (neomítnutého) pruhu. Klenba by však musela být v patě zajištěna vyšší nadezdívkou, jelikož by byla usazena výše než klenba síně. Pravděpodobnější se tedy jeví užití ještě staršího trámového stropu, jehož rub zřejmě odpovídá předělu mezi neomítnutou a omítnutou polovinou úseku zdiva nad stávajícím povalovým stropem. Trojice kapes po stropních trámech je zachována v západní koruně zdiva středního dílu.

⁷¹ Severní čelo klenby je v důsledku zkrácení (tj. ulámaní řádek cihel) zubaté.

Dokladem rozsáhlých stavebních úprav jihovýchodní části areálu, tj. při styku obytného stavení, podsklepeného přístavku a sýpky, je i podoba jižního štítu [11, 11.1, 31, 31.1]. Původně bylo jižní průčelí 2osé. V přízemí bylo určeno dvojicí obdélných oken, která byla v exteriéru sjednocena s oknem podsklepeného přístavku — tím vzniklo současné průčelí 3osé.

Ve štítu jižního průčelí byla původně vyžděna stejně tak dvojice menších oken. Dnes se na průčelí uplatňuje pouze okno východní. Západní bylo zazděno a na většinu zazdívky byl na vnějším plášti vymodelován kruhový omítkový rám, ve kterém se dle pamětnice nacházela malovaná postava sv. Václava.⁷²

Při pohledu z pudy je zřetelné přizdění západní části štítu, které bylo určené přístavbou podsklepeného přístavku. V této části se od sedlové střechy stavení odpojuje jeho pultová střecha.

PODSKLEPENÝ PŘÍSTAVEK

Jako *podsklepený přístavek* [15] nazývám přístavbu, tvořící jakési krátké západní křídlo obytného stavení a přechod mezi jeho jihozápadním nárožím a severovýchodním nárožím sýpky. Vyrostlo na místě zaniklého *malého stavení*, vůči jehož rozsahu se posunulo zhruba o polovinu k severu.

Patrový přístavek je svou jižní jednoosou fasádou slícovaný s linií jižního průčelí obytného stavení. K jihu se uplatňuje jako přízemní [11], a to oknem, tvořícím třetí (nejzápadnější) osu současného jižního průčelí stavení. Do dvora se uplatňuje plně jako patrový [15]. V přízemí je situován vstup do valeně klenutého sklepa. V jeho jižní stěně je proražen při vrcholu klenby větrací otvor či násyp. Valená klenba s plnými čely je vyžděna z lomového kamene.

Patro *podsklepeného přístavku* je po schodech přístupné ze světnice (dnes obývacího pokoje) obytného stavení. Místnost v patře je otevřena oknem jak do dvora, tak k jihu, kde tvoří nejzápadnější okenní osu. Je zaklenuta rustikálně,⁷³ a to dvojicí segmentových kleneb svedených na traverzu (tzv. stájová klenba), podélně usazených v ose západ—východ [39.2].

Zachovalý fragment obvodového zdiva s korunní římsou *malého stavení* [16] se nachází ve stejné úrovni jako korunní římsa *podsklepeného přístavku*, a tak lze předpokládat, že se zaniklá stavba *malého stavení* uplatňovala do dvora jako patrová a k jihu (tj. k cestě) jako přízemní — stejně jako se dnes uplatňuje podsklepený přístavek.

⁷² Při zpětném ikonografickém určení je třeba opatrnosti. Jisté je, že se zde v době po polovině 20. století nacházela malovaná postava světce, jejíž rám musel být zhotoven až po zazdění západního okna jižního štítu.

⁷³ Segmentový profil je nepravidelný, vzduť zborcené.

SÝPKA

Budova sýpky tvoří jižní frontu usedlosti — k jejímu severovýchodnímu nároží přiléhá dnes trojosé průčelí obytného stavení a k jihozápadnímu ohradní zeď, pokračující k západu a lícující s hranicí jižního průčelí stodoly. Sýpka nevybočuje z linie určené ohradní zdí, přesto je nejjižněji posazeným objektem usedlosti a zbylé budovy směrem k jihu mírně předstupuje.

Sýpka je vystavěna na půdorysu obdélníku, svou podélnou osou ve směru západ—východ, v příčné ose je zapuštěna do terénu klesajícímu k severu. Z toho důvodu byla v severozápadním nároží podepřena masivním kamenným skarpovitým opěrákem, dnes krytým břecťanem.⁷⁴ Je otázkou, zda neplnilo analogickou roli při severovýchodním nároží dnes zaniklé *malé stavení*, linií své západní obvodové zdi přímo navazující na linii východní průčelní zdi sýpky (blíže viz *Stavební historie*)

Sýpka má tři podlaží – přízemí, první patro a podkroví. To bylo objemově zredukováno snesením starších štítů a vyzděním nových cihelných, u kterých lze oproti původnímu stavu předpokládat náhradu v roce 1863, viz letopočet na východním štítu [5, 25]. Při konstrukci nového vaznicového krovu byly hojně užity původní konstrukční prvky z doby výstavby (c. 1600, viz závěry dendrochronologického průzkumu⁷⁵). K jižní stěně sýpky byla ve 2. polovině 20. století přistavěna garáž s pultovou střechou — právě v jejím podkroví se podařilo v rámci práce nalézt rozsáhlé fragmenty původní sgrafitové výzdoby [19–24], textově zachycené na Evidenčním listu nemovité kulturní památky a velmi fragmentárně i na doplňkové fotografii z roku 1976. Garáž zabírá zhruba tři pětiny délky stavby.

Vnější plášť sýpky je prostý, dříve zdobený pásy rozměrného sgrafitového kvádrování. Ve východním štítu se dochovala omítková kartuše s letopočtem 1863. V obou štítech, západním i východním, jsou proražena drobná mírně obdélná větrací okénka. V západní průčelní stěně je dodnes zachováno čtvercové okno se segmentovým záklenkem, vedoucí do prvního patra. Analogické je dnes zazděno i ve východní průčelní zdi a v západní části zdi jižní prvního patra. V severní stěně prvního patra sýpky jsou dále proražena dvě čtvercová okna. Ve východním úseku jižní stěny prvního patra je proraženo malé štěrbinové okno, stejně tak jsou původní drobná a zazděná okna s ostěním z plochých kamenů zřetelná ve východním úseku severní stěny a ve středu východní stěny přízemí. Na plášti sýpky se tak relativně nepravidelně objevují

⁷⁴ Zřetelný na fotografii z roku 1976.

⁷⁵ Druhotně užitých konstrukčních prvků je v konstrukci krovu zřetelných mnoho.

původní okenní otvory sloužící jako přirozený zdroj světla a přívodu vzduchu. V západním průčelí je asymetricky proražen velký půlkruhově klenutý vjezd, současný s výstavbou sýpky.

V současné době je sýpka přístupná buď tímto vjezdem, nebo vstupem situovaným při jejím severovýchodním nároží. Zde je stále zřetelná kumulace nálezových situací, stěžejních pro určení stavební posloupnosti sýpky a k ní přiléhajících objektů (viz dále). Současný vchod je tedy kryt novodobou předsíní obdélného půdorysu [17], krytou pultovou střechou, která navazuje na podsklepený přístavek spojený s obytným stavením. K severní stěně sýpky a západní stěně předsíně jsou přistavěny prasečí chlívky. Ty vyplňují celý interval při severní stěně sýpky, a tedy úsek mezi předsíní a skarpovitým opěrákem při severozápadním nároží.

Vchod do sýpky je umístěn zcela vlevo při západní stěně podsklepeného přístavku, přístupný po jednoduchých schodech [41]. Určuje jej dřevěná zárubeň s cihelnou nadezdívkou [43]. Nad tou je umístěn cihelný segmentový pas, který vynáší volnou část podlahy prvního patra. Nad její rovinou je zřetelný vrchol segmentového záklenku, který je v přímé vazbě na vchod v přízemí. Je zde tedy stále zřetelná situace dokládající minimálně dvě základní stavební fáze vchodu (viz dále), jehož plná výška je určena vrcholem segmentového záklenku nad podlahou prvního patra.

Západní stěna podsklepeného přístavku, ke které přiléhá předsíň sýpky, je zhruba v polovině rozdělena drobným zlomem, který se cca 170 cm nad terénem skarpovitě rozšiřuje k severu [41]. Jak dokládá odlišná modelace korunní římsy nad úrovní pultové střechy předsíně, jedná se o pozůstatek zaniklého *malého stavení*, jehož stavební historii a vazbě na sýpku bude věnována pozornost dále. Vpravo současného vchodu do sýpky se nachází drobné šterbinové okénko.

Vstup do sýpky je tedy umístěn při jejím severovýchodním nároží, přímo při vnitřní (interiérové) hranici východní průčelní stěny. Současné schodiště je přístupné z jihu a vetknuté do východní průčelní stěny, ve které je zřetelné zazděné okno s kamenným ostěním z plochých kamenů a další drobné doklady dílčích vnitřních změn.

Přízemí sýpky je zastropeno jednotným sledem masivních trámů, které jsou vyjma úseku v severní stěně vetknuty pouze do zdiva. V této části (východní třetina severní stěny) dosedají na podélně zazděný trám, který je konstrukčním pozůstatkem zaniklého vchodu (viz dále). Na stropní trámy jsou položeny fošny a prkna, tvořící jak strop přízemí, tak podlahu prvního patra. Rovina této podlahy koliduje se segmentovým záklenkem vchodu při severovýchodním nároží. Jeho vrchol je nad podlahou zřetelný a tento fakt určuje severovýchodní vchod za starší vůči

podlaze (viz dále) [43, 44]. První patro je zastropeno analogicky přízemí. Pouze dvě západní travé jsou kryta záklopovým stropem [52], dosedajícím na masivní profilovaný trám s osovým pletencem. Třetí trám ze západu, datovaný dendrochronologickým průzkumem, [52] je ze západu upraven pro záklopy a nijak pro fošny, kladené k východu. Profilovaný trám je jedním z mála prvků, které lze uchopit slohovou analýzou. Některé stropní trámy jsou vysazeny na veliké neopracované lomové kameny, zasazené do zdiva a plnící roli konzol.

Poměrně vysoké stáří sýpky bylo mimo jiné podepřeno stručnou zmínkou *Evidenčního listu nemovité kulturní památky*, kdy byly během terénního průzkumu usedlosti v roce 1963 na vnějším plášti sýpky detekovány pozůstatky *psaníčkových sgrafit*. Žádná z dochovaných fotografií tato sgrafita ovšem nezachycuje. Jedině na fotografii západního průčelí sýpky z roku 1976 jsou v náznaku velmi špatně zřetelné linie rozměrných obdélných sgrafit, která mohla být vzhledem ke kvalitě snímku spíše přáním než skutečností. Teprve terénní průzkum odhalil pozůstatky několika pásů sgrafitové výzdoby, která se zachovala pod pultovou střechou garáže, ve 2. polovině 20. století postavené k jižní stěně sýpky. Pod silnou vrstvou omítky, související nejspíše s přestavbou sýpky ve druhé polovině 19. století, jsou na plášti zřetelná rozsáhlá obdélná pole *sgrafitového kvádrování* (viz dále).

MALÉ STAVENÍ (zaniklé)

Nouzově pojmenovaný objekt (→ *malé stavení*) se nacházel mezi severovýchodním nárožím sýpky a jihozápadním nárožím obytného stavení. Zanikl s velkou pravděpodobností v roce, či před rokem 1863. Jeho existenci dokládají kresebné údaje mapových podkladů (1827) [D, E] a trojice nálezových situací. Milým nepřímým dokladem je připomínka Růženy Špringlové, která v místech zaniklého stavení pěstuje skalničky — dle jejích slov v těchto místech nešlo pěstovat nic jiného, jelikož zde kopala „...*samé kameny*.“ Nezávisle na tomto sdělení byla v rámci průzkumu provedena sonda, kterou se jihovýchodní nároží zaniklé budovy podařilo najít (viz dále).

Dle mapových podkladů (1827) se jednalo o relativně drobnou budovu na půdorysu obdélníka, podélně postaveného v ose sever—jih, tj. stejně jako z východu přiléhající obytné stavení. Jejich vzájemná vazba je neznámá. Lze se domnívat, že stavba byla kryta sedlovou střechou, jak tomu nasvědčuje průběh pozůstatku její korunní římsy [16]. — Do západní stěny podsklepeného přístavku byla vetknuta skarpovitě rozšířená západní stěna *malého stavení* [41], která tak určila hloubku jejího předstoupení před severní stěnu sýpky. Pozůstatek korunní římsy

je ve stejné výšce jako korunní římsa přistavěného podsklepeného přístavku, takže lze analogicky předpokládat, že se malé stavení uplatňovalo směrem do dvora jako dvoupodlažní. Zatímco se jeho severozápadní nároží a před sýpku předstupující úsek západní zdi zachoval v plné výšce, pro jižní hranici objektu je tomu jinak. Ve východním průčelí sýpky se zachovala pouze svislá nerovnost způsobená nejspíše odsekáním svislého zdiva [25] — v ose této linie se nad současným terénem zachoval fragment základového zdiva [25–27], který tak vymezuje hranici jižní průčelní stěny zaniklého objektu. Této linii odpovídá i běh jeho jihovýchodního nároží, které bylo mělkou sondou zachyceno v záhonku před jižním průčelím obytného stavení [28–30]. To bylo dle nálezů původně dvojosé a jeho jihozápadní nároží bylo směrem k jihu předstoupeno právě *malým stavením* — po jeho zániku bylo jižní průčelí obytného stavení ze západu doplněno o podsklepený přístavek, a tím pádem západně prodlouženo o jednu okenní osu. Právě v tušeném předělu mezi původní hmotou obytného stavení a mladším podsklepeným přístavkem byl zhruba 15-20 cm pod terénem nalezen vnější úsek základového zdiva z lomového kamene, navazující na linii určenou fragmentem při sýpce a pod pravým úhlem zalomený k obytnému stavení tak, jak šlo ke zmíněným indiciím předpokládat.

Zaniklé stavení tak bylo směrem do dvora s velkou pravděpodobností dvoupodlažní, směrem k jihu – stejně jako dnešní přístavek – přízemní. Kryto bylo sedlovou střechou.

O stavební podobě malého stavení je to bohužel vše, co můžeme říct.

MAŠTAL

Budova maštale je solitérní stavbou, tvořící severní díl areálu. Podélnou osou je postavená v ose západ—východ. K severu se obrací plnou stěnou, v pravidelných intervalech prolomenou obdélnými větracími okny. Směrem do dvora je rozdělena na dvě funkční části. Zhruba nejzápadnější pětinu délky zabírá otevřená kolna, zbytek klenuté maštale–chlévy. Kolna je kryta trámovým stropem a od maštale oddělena plnou zdí z lomového zdiva. Z toho je také vyzděna její severní a západní stěna. Do dvora se otevírá širokým vstupem. Ten je vymezen dlouhým překladem, vzniklým spojením dvou trámů (viz *zazubný rošt*⁷⁶). Maštal se směrem do dvora otevírá postupně vzniklými dveřními a okenními otvory. Vyjma západní kolny je klenuta pruskými klenbami [54, 55] — do staršího lomového zdiva byly vetknuty cihelné stlačené půlelipsoidní meziklenební pasy, na které byly vyklenuty pruské klenby se segmentovými čely a pasy přízedními. Meziklenební pasy byly během mladších úprav v severní polovině podezděny zděnými příčkami, oddělujícími jednotlivé kóje (mimo dvě

⁷⁶ K určení viz KOHOUT/TOBEK 1996.

nejzápadnější pole, jejichž pasy zůstaly nepodezděny⁷⁷). Samotné klenby jsou velmi ploché, spolu-definované křivkou meziklenebních pasů a přízdními pasy. Nacházíme pro ně těsné analogie v architektuře 2. poloviny 19. století⁷⁸ (např. *Sudkův Důl u Pacova*, čp. 10⁷⁹).

STODOLA

Stodola je solitérní stavbou, tvořící západní díl areálu. Podélnou osou je postavená v ose sever—jih. Je pětídílná, tj. dělena na tři perny a dvě mlata. Zděna je z lomového kamene, v roce 1935 byla nadezděna zhruba o 80 cm cihelnou nadezdívkou. V jižním průčelí se uplatňuje trojúhelná kompozice větracích otvorů, a tedy dvě štěrbinová okna a kruhové nad nimi. Štěrbínová okna s kamennými ostěními jsou stále zřetelná v celém interiéru stodoly. Během mladších úprav byla zazděna a v exteriéru se neuplatňují.

⁷⁷ Právě tato dvě pole byla jediná určena koním, odtud zažité pojmenování objektu „maštal“.

⁷⁸ ŠKABRADA 1996, 97–100; ŠKABRADA A KOL. 2021, 206–212, 390.

⁷⁹ ŠKABRADA A KOL. 2021, 212.

5 STAVEBNÍ HISTORIE

V následující kapitole jsou uvedeny dílčí závěry diplomové práce, a tedy představeny aktuální názory na stavební posloupnost jednotlivých celků usedlosti. Pro přehlednost je každý z objektů — stejně jako v případě předešlého popisu — představen v samostatné podkapitole. Z toho důvodu bude práce uzavřena stručným shrnutím těchto závěrů, které tak nahradí tradiční *Závěr*. Bez provedení dodatečných průzkumů (viz *Náměty*) nejsou závěry práce definitivní.

Před stavební rozbor jednotlivých objektů bude předsazena kapitola, pojednávající o slohově závažných prvcích, o jejichž interpretaci se mohou jednotlivé úvahy o stavebních etapách vybraných objektů opírat.

SLOHOVĚ ZÁVAŽNÉ PRVKY

Z podstaty své povahy a četných přestaveb je usedlost nositelem pouze několika málo architektonicky příznačných prvků, které lze nazírat z hlediska projevů slohu. Spousta dochovaných konstrukcí je prostá nákladnější výzdoby či jakéhokoliv estetického zásahu, který by pomohl určit jejich regionální analogie, a tím pádem je zhruba datovat. Pochopitelně lze většinu konstrukcí datovat ve smyslu určení jejich vzájemných konstrukčních vazeb, a tedy lze určit jejich posloupnost – ovšem ta samotná vypovídá pouze o vztahu staršího vůči mladšímu, nicméně již blíže neurčuje jejich rámcové stáří. Vedle exaktních dat, získaných dendrochronologickým průzkumem,⁸⁰ jsou slohově závažné prvky jedinými vodítky nejen k určení stavební posloupnosti jednotlivých konstrukcí a objektů, ale také (a především) k určení přibližné doby jejich vzniku.

Ze sledovaných objektů je nejstarší budova sýpky, jejíž stavební rozbor bude uveden dále. Vedle svého dispozičního a hmotového řešení, které má v regionu i mimo něj své paralely (např. *Krnín*, čp. 3), lze v jejím případě připomenout dva stěžejní prvky, jejichž dobu lze rámcově určit na základě jejich podoby. V prvním případě se jedná o **sgrafitovou výzdobu** vnějšího pláště, která byla detekována v rámci terénního průzkumu (1963), zcela nedostatečně zachycena na fotografii z roku 1976 a teprve v rámci této práce plně určena.

Na historické fotografii západního průčelí sýpky (1976) se zdají být na dvou místech zřetelné stopy rozměrných sgrafit, pro které ovšem chyběla jakákoliv další obrazová podpora. Z vyfotografovaných pozůstatků lze jen opatrně určit, že byla zaniklá sgrafita řešena jako

⁸⁰ KYNCL 2022.

relativně rozměrné obdélné kvádrování, jehož podoba byla dokreslena tušením *Evidenčního listu nemovité kulturní památky* — zde se ovšem výslovně hovoří o fragmentech psaníčkových sgrafit. Dle sdělení pamětnice, paní Růženy Špringlové, byla vedle západního průčelí sýpky (viz fotografie z roku 1976), sgrafita zřetelná i na severní, tj. nádvorní, stěně sýpky. Zde se ovšem do dnešních dnů nezachovala. Toto sdělení ovšem dokládá výzdobu nejen na exponovaných plochách objektu, ale i na fasádě nádvorní.

Teprve v rámci průzkumu se podařilo nalézt rozsáhlou a celistvou plochu sgrafitové výzdoby, která se pod mladšími nátěry zachovala krytá pultovou střechou přistavěné garáže z 2. poloviny 20. století.

Nově tak lze plně rekonstruovat někdejší podobu vnějšího pláště sýpky, který byl zdoben **sgrafitovým kvádrováním**. Jednotlivé obdélníky jsou při okrajích zdobeny lemující linkou a vzájemně odděleny stezkou. Řady jsou vůči sobě odsazeny o půl taktu. Jednotlivé obdélníky mají rozměry 102 cm na šířku a 56 cm na výšku. Jak okrajové stezky, tj. rytou linkou vymezené lemy obdélníků, tak stezka mezi nimi jsou široké 2,5–3 cm. Tato běžná úprava má své nejbližší a regionální analogie na opatství zlatokorunského kláštera, na Malém konventu tamtéž (viz níže) a dále např. na měšťanských domech v Rybářské (čp. 36) a Dlouhé ulici (čp. 100) v Českém Krumlově.

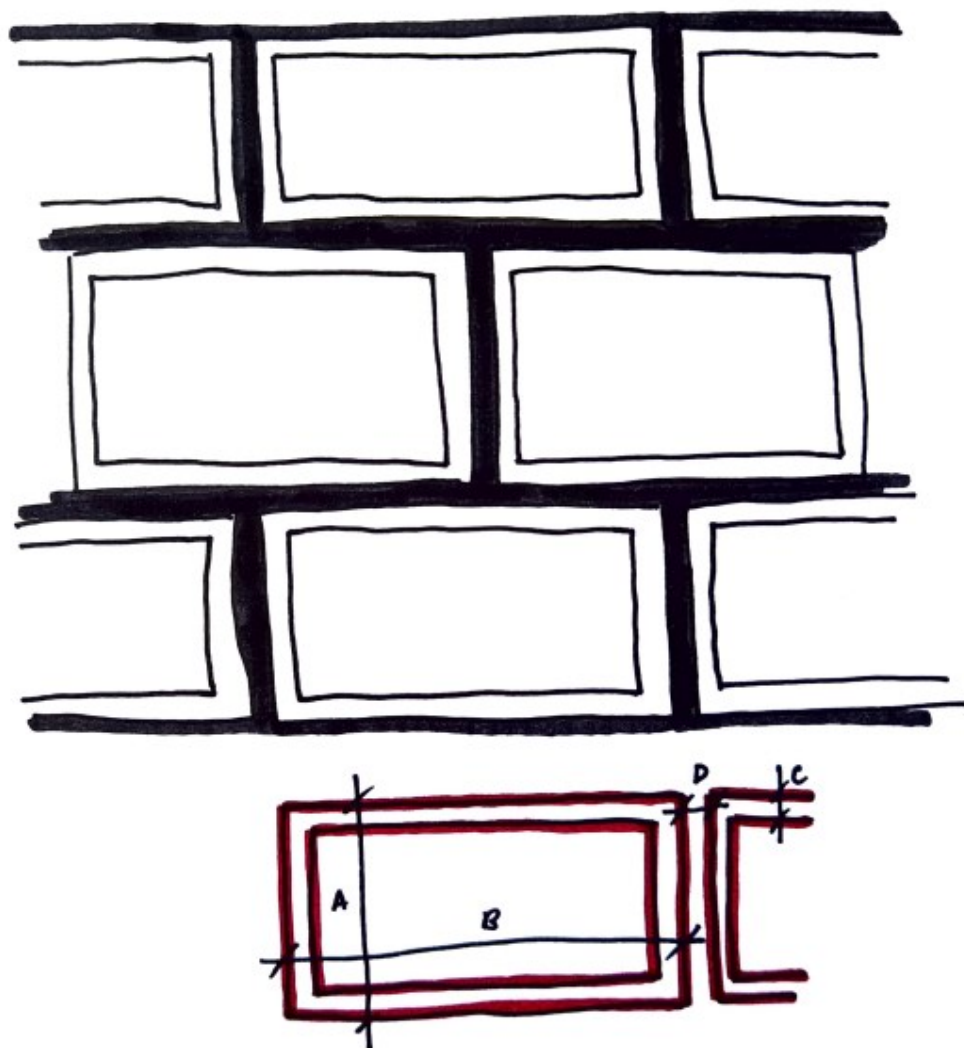
K dalším analogiím se bez vazby na Harazim vyjádřil Václav Mencl (1980), který bez fotografické dokumentace připomněl rájovskou usedlost čp. 22, kde je „...v čele naplocho položený špýchar...“, jehož „...sgrafito – o velkých obdélných polích – jej datuje do doby kolem r. 1600.“⁸¹ Výčet patrových špýcharů, zdobených sgrafitovou výzdobou, uzavřel připomínkou panského dvora *Plavnice* u Kamenného Újezda — jak dokládají mladší fotografie (2013)⁸², jedná se zde o podobnou výzdobu k té, jakou sledujeme na usedlosti Harazim. Dle Mencla se v Plavnici užitý vzor objevuje v Českém Krumlově kolem roku 1600.⁸³ Jako *prázdné obdélníky* klasifikuje tento typ Jaroslav Herout⁸⁴ a kresebně reprodukováný obecný příklad datuje do doby kolem r. 1580.

⁸¹ MENCL 1980, 159.

⁸² <https://www.hrady.cz/tvrz-plavnice>, foto Petr Nožička, 2013. Vyhledáno 11.6. 2022.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ HEROUT 1963.

Podoba sgrafitového kvádrování, schéma. Jednotlivé obdélníky mají rozměry 102 x 56 cm (výška A, šířka B), jak stezka mezi kvádry, tak vzdálenost mezi okrajem kvádrů a rytou linkou c. 2,5–3 cm (C, D).

Z regionálních analogií se jako relevantní jeví především českokrumlovské příklady a další místní reflexe. Proces přijímání a konstrukce vlivu ovšem zkonstruovat nelze. Podoba sgrafitové výzdoby rájovské usedlosti čp. 22 mně není známá — vzhledem k tomu, že zde byly minimálně dle barokních pramenů čp. 22 a čp. 29 (Harazim) dvěma nejvíce prosperujícími usedlostmi,⁸⁵ bylo by jejich srovnání s velkou pravděpodobností přínosné.

⁸⁵ MINÁŘOVÁ 2013, 425. Václav Harazim a Václav Homolka (čp. 22) byli v roce 1773 dvěma největšími sedláky. Tento stav nelze samozřejmě nekriticky přenést na dobu po roce 1600, přestože lze už v této době předpokládat prosperitu právě těchto dvou usedlostí (u obou doložena sgrafitová výzdoba, zdobené trámy).

Za nejbližší prokazatelnou analogii tak musíme přijmout sgrafitovou výzdobu budovy klášterního opatství a shodného sgrafitového kvádrování na budově tzv. *Malého konventu* v areálu vnitřního kláštera, kterých si všiml zástupce kastelánky a spolumajitel usedlosti Jan Bouček. Oba tyto příklady by mohly být pro svoji geografickou blízkost a z povahy svého postavení důležitými opěrnými body pro interpretaci pozdně renesanční výzdoby usedlosti Harazim. Sgrafitová výzdoba Malého konventu byla datována do doby po roce 1611 (viz *Exkurz — sgrafitová výzdoba Malého konventu v klášteře Zlatá Koruna*).

Lze říci, že se typ sgrafitového kvádrování, jaké bylo detekováno na jižní fasádě sýpky, v regionu vyskytuje v širokém intervalu třetí třetiny 16. a první čtvrtiny 17. století s propustnými hranicemi. Pokud bychom přijali Malý konvent za pravděpodobný vzor pro opatření harazimské sýpky, tak ta by musela být vyzdobena až po roce 1611. Vzhledem k podobě řezaného trámu (viz níže) a majetkoprávním poměrům, doložených v pramenech, lze předpokládat, že sýpka byla vystavěna, anebo prošla zásadní proměnou v průběhu 1. třetiny 17. století. Vzhledem k tomu, že byl zdobený trám určen přímo pro sýpku a je současný s její výstavbou, byla sýpka vystavěna kolem roku 1600 a v této době ozdobena sgrafitovým kvádrováním.

V prvním patře sýpky se zachoval masivní **stropní profilovaný trám s osovým pletencem**. Po stranách je probrán dvojicí gotizujících profilů, které při patě trámu vybíhají do hrany. Oba dva profily jsou tvořeny výžlabkem mezi dvěma oblouny. V ose trámu je jediný řezaný pletenec. Trám má své širší analogie v českokrumlovském prostředí,⁸⁶ z nichž nejbližší v tvrzi v nedaleké *Štětkři* (1642).⁸⁷ V Českém Krumlově byl trám s jedním spodním pletencem detekován na Náměstí Svornosti v čp. 2 a čp. 15.⁸⁸

Převážně Mencl⁸⁹ shromážděné analogie, ale i dendrochronologická a slohová analýza trámu s osovým pletencem, stejně tak písemné prameny dovolují předpokládat, že sgrafitové kvádrování, zachycené na sýpce usedlosti, pochází z doby po roce 1600. Společně s řezaným trámem určují výstavbu sýpky, či její výraznou rekonstrukci, do doby těsně předbělohorské.

⁸⁶ Nejvíce viz. BLOCH 2014.

⁸⁷ Viz Mgr. Jirí Bloch, kterému děkuji za korespondenční konzultace. Dle pana Blocha lze dataci 1642 (viz MAREŠ/SEDLÁČEK 1918, 406) přijmout za pravděpodobnou.

⁸⁸ Za sdělení této skutečnosti děkuji opět panu Jirímu Blochovi.

⁸⁹ MENCL 1980.

Na základě výsledků dendrochronologického průzkumu lze budovu **sýpky** a podstatnou část jejích dřevěných konstrukčních prvků datovat do první čtvrtiny 17. století. Pro určení rámcové datace jsou určující především intaktně zachované konstrukční prvky, u kterých bylo určeno nejmladší datum skácení výchozího stromu (1602/1603). Jedná se především o podélné zazděný trám v severní stěně přízemí (1582–1602), stropní trám tamtéž (Z7308, léto 1602) a překlad vstupu s otvorem pro točnici vrat (Z7313, 1602/1603). Stejně tak je doba skácení nejmladšího datovaného konstrukčního prvku (resp. stromu) patra datována do přelomu let 1602/1603. Starší konstrukční prvky pocházejí teoreticky z 80., doloženě ale až z 90. let 16. století. Z toho lze předpokládat, že stavba byla provedena v celém svém rozsahu někdy po roce 1603 (+/- několik let schnutí dřeva) s tím, že k její výstavbě byly užity prvky ze stromů, skácených před rokem a krátce po roce 1600. Je otázkou, lze-li předpokládat etapu z poslední třetiny 16. století, jak by tomu nasvědčovala kolize záklenku vstupu při severovýchodním nároží a podlahy (viz dále).

Pokud bychom přijali *sgrafitové kvádrování* sýpky jako přímou reakci na provedení sgrafitové výzdoby Malého konventu zlatokorunského kláštera (po 1611), došli bychom ke kritickému závěru, že byla sýpka vystavěna v průběhu 1. čtvrtiny 17. století, a to až po roce 1603 a v *případě nepodložené* inspirace zlatokorunskou aktivitou byla minimálně v exteriéru vyzdobena až po roce 1611. Časový interval mezi dostavbou sýpky a její exteriérovou výzdobou určit nelze. Všechna získaná data ovšem hovoří pro to, že byla sýpka vystavěna minimálně po roce 1603 a po svém dokončení rovnou vyzdobena sgrafitovým kvádrováním. Lze se snad domnívat, že se tak stalo v době, kdy byl majitelem usedlosti Václav Severa († 1620), Erazimův vnuk.

Dalším slohově příznačným prvkem je klenutí **maštale**. Do obvodového zdiva z lomového kamene byly zasekány paty **pruských kleneb**, vyzděných na stlačených půl-elipsovitých meziklenebních pasech, se segmentovými čely a přízedními pasy. Na půdě maštale jsou místy zřetelné ruby kleneb — jednotlivé cihelné řady postranních částí jsou nakloněny od středního úseku čočkového či člunkového⁹⁰ tvaru, ve kterém jsou cihly kladeny kolmo k průběhu kladení postranních úseků. Takto jsou klenuty jak *valené segmentové klenby* chlívků při sýpce, tak *valená segmentová klenba* síně. Její cihly jsou ale rozpínány klínky z lomového kamene. Tento technologický postup lze přijmout za jeden z argumentů, že klenba síně nebyla zhotovena stejným zedníkem (či dílnou) jako klenby maštale. Přestože je provedení

⁹⁰ K termínu „člunkový“ viz ŠKABRADA A KOL. 2021.

kleneb maštale rustikálnějšího charakteru, nalezneme pro toto velmi běžné a obecné řešení velký počet analogií. Za „kompoziční“ příklad uveďme např. klenby chlěvu tvrže v *Sudkově Dole u Pacova*, čp. 10 z 2. poloviny 19. století.⁹¹ Zde jsou pruské klenby svedeny na plošší půl-elipsovité meziklenební pasy, zatímco jsou čela kleneb již segmentová a odsazená přízedními pasy. Jiří Škabrada datuje toto kompoziční a tvarové řešení do druhé poloviny 19. století — to plně odpovídá představě o větších přestavbách usedlosti Harazim a vyzdění kleneb (nikoliv ovšem samotné budovy) lze opatrně zasadit do tohoto širšího časového intervalu. Dodatečné vsazení kleneb dokládá zachycení budovy již na mapách stabilního katastru v roce 1827 — stejně tak i její pravděpodobné, zatím přesvědčivě nedoložené, protažení na východ.

Maštal je pravděpodobně v jádru minimálně ze 60. let 18. století s tím, že byla někdy v poslední třetině 19. století protažena na východ a zaklenuta sledem pruských kleneb.

Segmentovou valenou klenbou je kryta výše zmíněná **síň obytného stavení**. V důsledku mladších přestaveb 2. poloviny 20. století bylo její severní čelo ubouráno ve prospěch posunutí příčky mezi síní a západním traktem severního dílu. Na rubu klenby jsou zřetelné drobné roztažné kamenné klínky, vkládané do spár mezi cihlami. Postranní části klenby jsou klenuty segmentově vedenými řádkami cihel, jejichž styk byl ve středu klenby vyřešen vložkou člunkovitého nebo čochkovitého tvaru s cihlami kladenými kolmo ke kladení postranních částí. Pro toto obecné a rozšířené řešení nalézáme analgii např. ve *Strunkovicích nad Volyňkou*, čp. 17.⁹²

USEDLOST

V dispozičním řešení čtyřstranného dvora je usedlost zachycena již na I. vojenském mapování z let 1764–1768 [A] a toto zachycení umožňuje přijmout všechny čtyři objekty alespoň v jádru za produkty minimálně druhé třetiny 18. století s četnými zásahy století 19. — samotná sýpka je ovšem dle svých základních znaků a nových nálezů (viz dále) zcela jistě výrazně starší, stejně tak lze na základě výsledků dendrochronologického průzkumu a historických mapových podkladů předpokládat vznik obytného stavení minimálně na konci 1. třetiny 18. století.

Z historické plánové dokumentace se zachovaly pouze systematicky pořizované mapové katastrální podklady z 20., 30., 60. a 70. letech 19. století [D-F, H], určující základní objemy jednotlivých budov usedlosti. Výpovědní hodnota vojenských mapování je minimální a pouze orientačního charakteru. Tyto podklady dokládají čtyřstranné uspořádání statku již

⁹¹ ŠKABRADA A KOL., 2021, 212.

⁹² ŠKABRADA A KOL., 2021, 211.

mezi lety 1764–1768 (viz I. vojenské mapování [A]). Přesné zachycení dispozice a hmotového uspořádání usedlosti pochází až z roku 1827, tj. z *Indikační skici Stabilního katastru* [D]. Na základě dále předložených pramenných a stavebních dokladů lze předpokládat, že někdy po polovině 19. století (nejspíše kolem roku 1864) byla starší kompozice jihovýchodního nároží usedlosti pozměněna do dnešního stavu.

Jižní průčelí obytného stavení bylo o jednu osu protaženo k západu a stavení ze západu doplněno *podsklepeným patrovým přístavkem*. Obdélné obytné stavení postavené v ose sever—jih a sýpka, postavená v ose západ—východ, mezi sebou ještě v roce 1834 svíraly drobnou obdélnou stavbu (dále uváděna jako *malé stavení*), usazenou v ose sever—jih a předstupující dnešní hranici jižního průčelí obytného stavení. Ta byla nejspíše před rokem 1864 zbořena a ve vazbě na její pozůstatky bylo její místo nově zastavěno *podsklepeným patrovým přístavkem* [15], z jihu lícujícím s jižním průčelím obytného stavení a třetí západní osou doplňujícím jeho dvě osy původní. Tyto proměny, stejně jako mnohé další, budou detailně rozebrány v následujícím textu.

OBYTNÉ STAVENÍ

Obytné stavení bylo ve svém současném rozsahu vystavěno v jedné stavební etapě, a to hypoteticky na konci 1. třetiny 18. století a výrazně rekonstruováno po roce 1860 — to na základě dispozičního řešení, proporčních vztahů jednotlivých prostor a dochovaných zděných a dřevěných konstrukcí. Větší rekonstrukce lze předpokládat v průběhu 1. poloviny 20. století. V současném hmotovém a dispozičním řešení, tj. jako čtyřstranný dvůr, je usedlost zachycena již na I. vojenském mapování z let 1764–1768. Druhotně použitá krokev stávajícího vaznicového krovu nad světnicí byla datována (doba skácení stromu) do přelomu let 1736/1737.

Linie východní obvodové stěny, stejně tak nerušený průběh korunní fabionové římsy domněnku o jednotné výstavbě a absenci větších zásahů do objemu stavby dokládají. Jedna ze zásadních přestaveb lze přesvědčivě datovat do doby kolem roku 1865 a další šířeji do doby po roce 1935, kdy usedlost přešla do majetku manželů Boučkových. Dle pamětnice proběhly menší dispoziční změny právě v průběhu druhé poloviny 20. století. Tyto opravy jsou zmíněny pouze okrajově.

Nejvíce stavebních změn a fragmentů původních (resp. výchozích) zděných a dřevěných konstrukcí se zachovalo na půdě nad středním dílem domu. Zde lze předpokládat několik následných či sobě současných zásahů, týkajících se zaniklé soustavy otopného a kuchyňského zařízení, a s tím souvisejících úprav zastropení.

Jak již bylo uvedeno výše, obytné stavení bylo koncipováno jako trojdílný dům s pravostrannou orientací, tj. byl řešen jako příčný trojtrakt (s nástupem v západní nádvoří stěně), jehož severní a střední trakt byl v podélné ose sever—jih dělen mezitraktovou stěnou. Tradičně tak byl střední díl dělen na západní (síně, *dům*) a východní (kuchyně) trakt. Severní díl byl členěn na dvě místnosti a jižní na rozlehlou sednici. Tato dispozice se přes mladší posuny či přístavby dělicích příček stále zřetelně zachovala a funkční rozdělení jednotlivých místností nedošlo výrazné změny. V severozápadním rohu síně byl původně umístěn vchod do zhruba čtvercového sklepa, umístěného pod západním traktem severního dílu domu. Dnes je přístupný ze dvora.

Čitelnost dispozice, ale i absence půdorysných nerovností či jakýchkoliv stavebních náznaků přístaveb dokládají, že obytné stavení je ve svém objemu i elevaci původní (zdá se, že snad z konce 1. třetiny 18. století). Pouze po polovině 19. století (kolem roku 1863) bylo svázáno s nově vystavěným *podsklepeným přístavkem* a ve vazbě na jeho usazení došlo k rozšíření jižního průčelí a úpravě jižního štítu, stejně tak střešní krajiny. Původní ráz obytného stavení samozřejmě překryly úpravy 20. století.

V půdním prostoru nad středním dílem stavení se zachovaly fragmenty odlišných zaniklých konstrukcí, vypovídající o někdejší zastropení síně a kuchyně — dnes je síň klenuta valenou segmentovou klenbou a kuchyně kryta povalovým stropem, podbitým tenkými dřevěnými deskami s rákosem. Minimálně kontext povalového stropu kuchyně dokládá, že se jedná o jednu z nejmladších stropních konstrukcí obytného stavení, která nahradila někdejší zastropení v době, kdy došlo k velké rekonstrukci budovy. Hypoteticky lze tuto etapu, vzhledem k obměně otopného systému, zasadit do doby 1. poloviny 20. století.

Povalový strop kuchyně je z východu zapřen do východní obvodové stěny stavení a ze západu do mezitraktové stěny mezi kuchyní a síní. Svou jižní hranou proniká až k mezitraktové příčce mezi kuchyní a světnicí a zasahuje do torza zaniklého dymníku. Jeho severní hrana je podezděna cihelnou nadezdívkou, která se jeví jako novodobá, nehledě na fakt, že byly k její konstrukci použity opálené cihly, hypoteticky pocházející z destruovaného dymníku. Koruna zdiva, zřetelná nad rubem současného povalového stropu, je zhruba v polovině přepažena vodorovnou linií, která od sebe odděluje spodní pás neomítaného lomového zdiva a horní pás s vrstvou nátěru.

V západní obvodové stěně jsou v koruně zdiva nad rubem valené segmentové klenby zřetelné tři kapsy, určené pro masivní trámy. Lze zde tedy uvažovat o dvou základních stavebních

etapách — ještě před zaklenutím síně ve 2. polovině 19. století byl střední díl klenut trémovým stropem (viz trojice kapes v západní koruně zdiva nad síní), nebo tak byla zastropena alespoň síň. Vzhledem k výsledkům dendrochronologického průzkumu a rámcovému zasazení výstavby obytného stavení do konce 1. třetiny 18. století lze tento zaniklý strop nejspíše přijmout za původní stropní řešení. Snad během rekonstrukcí po roce 1860 byla síň zaklenuta valenou segmentovou klenbou a neznámým způsobem zaklenuta, nebo spíše zastropena kuchyně. Této fázi muselo předcházet osazení povalového stropu světnice (po 1860), na který dosedá torzo pozdního dymníku. Kuchyně byla pak během mladších oprav v průběhu 1. poloviny 20. století kryta novodobým povalovým stropem, ze severu zapřeným o nově vyzdviženou zídku, z části snad postavenou z cihel právě zaniklého dymníku. Nika v severní stěně světnice je dle pamětnice pozůstatkem pece na chleba — ta zde musela fungovat ještě v polovině 20. století, přestože byl dymník již nefunkční.⁹³

V **obytném stavení** byl v rámci dendrochronologického průzkumu soustředěn zájem na povalový strop někdejší světnice. Nejsevernějším povalem je zčásti vyneseno torzo zaniklého dymníku. Datum skácení tohoto konkrétního povalu se zjistit nepodařilo, nicméně u dalších dvou byla pro vzorek Z7314 určena doba skácení 1855+ a pro vzorek Z7315 přelom let 1864/1865. Povalový strop světnice tak byl osazen od roku 1865 dále, stejně tak byl v této době vyzděn cihelný dymník a neznámým způsobem řešeno zastropení kuchyně, snad v 1. polovině 20. století nahrazené současným povalovým stropem. Trojice kapes v západní stěně kuchyně pochází z první stavební etapy výstavby stavení (minimálně 1. polovina 18. století).

Zhotovení povalového stropu nad světnicí (jeden z povalů 1855+ a druhý 1864/1865) lze s velkou pravděpodobností spojit s výraznou rekonstrukcí usedlosti po roce 1860. Tuto rekonstrukci dokládá zánik tzv. *malého stavení* ve prospěch *podsklepeného přístavku* a vyzdvižení nových štítů sýpky (zde druhotně užity krokve původní krovní konstrukce, viz Z7305 a 06, Z7307). Současně s výstavbou podsklepeného přístavku byl také rozšířen a změněn jižní štít obytného stavení. To prošlo v téže době rekonstrukcí vnitřku a vnitřních konstrukcí. V této době nejspíše vznikla segmentová valená klenba síně, stejně tak byla povalovým stropem zastropena světnice — v téže době byl o nejsevernější poval tohoto stopu zapřen cihelný dymník a zhotoveno dnes zaniklé zastropení kuchyně. Zdá se, že byl střední díl domu, nebo

⁹³ Otopné soustavě usedlosti by měla být věnována větší pozornost, aby nedošlo k chybné interpretaci stávajících pozůstatků. Dílčí nápravou snad budou výsledky dalšího výzkumu.

alespoň síň v době své výstavby (min. 1. třetina 18. století) zastropen na tři podélně položené trámy, jejichž kapsy se dodnes zachovaly v západní stěně nad rovinou klenby síně.

SÝPKA

Sýpka je nejstarším stojícím objektem usedlosti.

Pro určení doby jejího vzniku, případně jedné z nejstarších stavebních úprav, jsou zásadní výsledky dendrochronologického průzkumu, nově popsané fragmenty sgrafitového kvádrování a řezaný trám s osovým pletencem, zachovaný v prvním patře. Vzhledem ke shromážděným analogiím je pravděpodobné, že byla sýpka postavena v průběhu 1. čtvrtiny 17. století. Zdá se, že nejstarší objekty či úpravy lze na usedlosti přesvědčivě sledovat do doby, kdy se již zhruba sto let vyskytovala v písemných pramenech.

Zdá se, že *malé stavení* neznámého účelu, zachycené ještě v roce 1834,⁹⁴ zaniklo během přestaveb usedlosti před rokem 1863. Domnívám se, že mohlo být vystavěno současně se sýpkou, a to buď v rámci hypotetické stavební etapy v poslední třetině 16. století (viz dále), nebo v etapě po roce 1603. V roce 1863 byly vyneseny nové cihelné štíty sýpky, a stejně tak se z roku 1864 zachovala nejstarší mapa se současnou dispoziční a objemovou kompozicí jihovýchodní části usedlosti — tehdy byla trojdílná kompozice zánikem *malého stavení* zjednodušena a dvojosé jižní průčelí obytného stavení bylo protaženo k západu o novou osu přístavby, která malé stavení objemově nahradila (→ *podsklepený přístavek*).⁹⁵

MALÉ STAVENÍ (zaniklé)

Existence dnes zaniklého stavení je přesvědčivě doložena na **katastrálních mapových podkladech** z let 1827 a 1834. Z roku 1864 pochází nejstarší zobrazení jihovýchodní části usedlosti v jejím současném stavu⁹⁶ [J] a tento rok je tak datem ante quem pro určení stavebních proměn, kterými usedlost došla současného objemového uspořádání. Na mapě z roku 1872 [K] je ovšem stále operováno se starší, v této době již zaniklou situací. Na *Evidenční mapě katastrální* (1872–1933) [H] je zřetelná oprava staršího stavu, mapa *Doplňku k dílčímu inventáři* z roku 1827 a revidovaná v roce 1864 [I] stejně tak zachycuje původní kompozici, známou z podkladů 20. a 30. let. Na základě studia mapových podkladů lze přesto předpokládat, že kompozice usedlosti, zachycená na mapových podkladech z 20. a 30. let 19.

⁹⁴ Situační plán nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda, 1834.

⁹⁵ Svou hmotou se ovšem nová přístavba posunula k severu.

⁹⁶ Nutno upozornit, že stávající kompozice je zachycena i na jednom mapovém podkladu z roku 1827. Tento údaj ovšem při konfrontaci s ostatními doklady vzbuzuje pochybnosti o jeho přesnosti.

století, zanikla již v první polovině let 60., kdy byla poprvé zachycena (1864), přesto se však se zakreslením starší podoby setkáváme ještě na podkladech z let 70. (a naopak se zachycením stávající podoby na mapě z roku 1827...).

Původní kompozice je tedy zachycena na Indikační skice Stablního katastru (1827) **[D]**, na Císařském povinném otisku Stablního katastru (1827) **[F]**, na Originální mapě Stablního katastru (1827, reambulace 1872⁹⁷) **[E]**, na mapě Doplnku k dílčímu inventáři (1827⁹⁸ **[CH]**; 1827 s revizí z roku 1864⁹⁹ **[I]**), na mapě Dílčího inventáře (1872)¹⁰⁰ **[K]** a na Situačním plánu nové cesty z Rájova do Kamenného Újezdu (1834) **[G]**, která je ovšem velmi schematická a zjevně plošně nepřesná¹⁰¹ — stávající situace je poprvé zachycena na mapě k dílčímu inventáři z roku 1827 (!), na Dodatku k dílčímu inventáři (1864)¹⁰² **[J]** a snad jako oprava zanesena do staršího stavu v Katastrální mapě evidenční (1872–1933) **[H]**. Z uvedeného vyplývá, že datem ante quem pro změnu z historické na dnešní kompozici je rok 1864, kdy byla vytvořena mapa Dodatku k dílčímu inventáři (1864), příp. rok 1863, kdy byly vyneseny nové štíty sýpky. Přesto jsou zde určité pochybnosti, způsobené podobou dvou mapových podkladů, jejichž záznamy nekonvenují se zbylými doklady o stavební posloupnosti.

Velká část zmíněných mapových podkladů ovšem vykazuje nepřesnosti, které se staví proti logickému vytyčení stavební posloupnosti. Některé diskrepance jsem si tedy dovolil vysvětlit jako chyby, způsobené převzetím starší kresebné dokumentace či vyvolané schematickou povahou sumarizujícího zobrazení, případně neznalostí terénu.

⁹⁷ V rámci reambulace došlo pravděpodobně k opravě z Harrasim na Harasin.

⁹⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1449 (1827). Zde například malé stavení nepřesahuje jižní linii obytného stavení.

⁹⁹ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1451 (1827 s revizí z roku 1864).

¹⁰⁰ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dílčí inventář, ev. č. 647 (1872).

¹⁰¹ Na zákresu je v porovnání s dobovými záznamy katastrálních map zcela zřetelné i schematické a nepřesné zachycení zástavby obce Rájova.

¹⁰² Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dodatek k dílčímu inventáři, ev. č. 308 (1864).

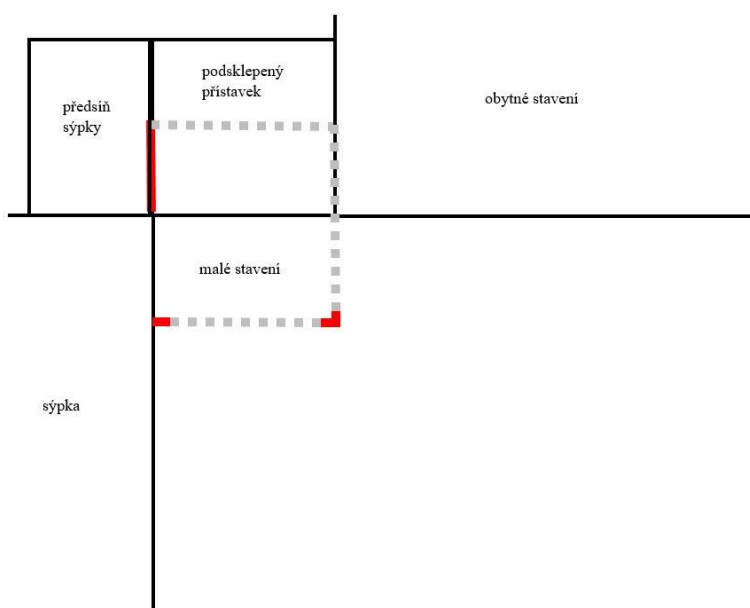
Ze stavebně-historického hlediska byla existence zaniklého stavení doložena třemi pozůstatky zděných konstrukcí:

a) na východní průčelní zdi sýpky je zhruba v její severní třetině zřetelná svislá nerovnost po odbouraném zdivu (?) — v její ose se nad terénem zachoval úsek pásu základového zdiva.

b) na základě rámcových proporcí, určených katastrálními mapami, a osou pásu základového zdiva bylo průzkumem mělkou sondou detekováno jihovýchodní nároží *malého stavení*. Jeho někdejší šířce zcela odpovídá rozpon, do kterého byl vestavěn současný *podsklepený přístavek*, uplatňující se v jižním průčelí obytného stavení nejzápadnější okenní osou.

c) v západní stěně *podsklepeného přístavku* je zřetelný vertikální zlom, který se zhruba ve 170 cm nad současným terénem skarpovitě zesiluje k severu. Nad tímto zalomením se po celé výšce zdiva uplatňuje zhruba 1-3 cm hluboký úskok zdiva, zakončený odlišnou korunní římsou než u zbytku přístavku. Je pravděpodobné, že se jedná o pozůstatek západní stěny někdejšího přístavku, jehož spodní úroveň zdiva byla v reakci na svažitý terén skarpovitě zesílena, a který tak byl z části pojat do mladší přístavby podsklepeného přístavku [16].

Schéma pozice malého stavení viz níže:

Teprve po jeho ubourání byla mezera mezi obytným stavením a sýpkou vyplněna *podsklepeným přístavkem*, jehož patro bylo průchodem propojeno se světnicí. Vzniklá místnost, snad během mladších rekonstrukcí 1. poloviny 20. století sklenutá dvojicí segmentových (stájových) kleneb, se k jihu uplatňuje jako přízemní a její jižní okno tvoří onu nejzápadnější okenní osu jižní linie obytného stavení. Ze dvora se přístavek uplatňuje jako patrový, kdy byl v přízemí podsklepen valeně klenutým sklepem. Právě kolize drobného otvoru násypného v jeho jižní stěně s úsekem základového zdiva zaniklého *malého stavení* mj. dokládá jeho pozdější vznik a relativně nízké stáří (k zániku starší kompozice a výstavbě současného podsklepeného přístavku došlo nejspíše během výše zmíněných rekonstrukcí v roce 1863, příp. 1864).

K pochopení stavební posloupnosti původní kompozice sýpky a *malého stavení* se jako zásadní jeví způsob jeho srůstu s jejím severovýchodním nárožím. Při pohledu z interiéru předsíně je zřejmé, že vnitřní hrana východní stěny sýpky je ve stejné linii jako vnější hrana západní stěny zaniklého stavení. Z povahy této situace se zdá, že snad mohla být západní stěna zaniklého stavení protažením východní stěny sýpky, s jejíž výstavbou by tedy byla současná. Zazděné přízemní okno ve východní průčelní stěně sýpky s objemem zaniklého stavení nekoliduje, a tedy současnosti objektů neodporuje. Liniová návaznost mezi nimi je přinejmenším hodna zvýšeného zájmu a hovoří pro hypotetické určení sýpky a malého stavení za sobě současné — stejně tak je ale otázkou, čím byly motivovány rozsáhlé zásahy do západních plášťů obou stěn, kde jsou zřetelné *cihelné plomby*. Malé stavení by se svou skarpovitě řešenou severní průčelní stěnou plnilo pro sýpku analogickou roli jako severozápadní nárožní skarpovitě zešíkmený opěrák.

V současnosti je sýpka přístupná půlkruhově klenutým vjezdem v západní průčelní stěně a jednoduchým **vchodem** (A) v severní stěně při severovýchodním nároží. Tento vchod je krytý přístavbou novodobé předsíně a z roviny dvora je uvozen několika stupni nepůvodního schodiště. Samotný vstup je ze západu určen 80cm hlubokou špaletou a z východu vnitřní linií východní stěny sýpky a současně vnější linií západní stěny zaniklého *malého stavení*. Jeho asymetrické umístění přímo při nároží má své analogie (např. *Horážd'ovická Lhota, čp. 1*)¹⁰³ a je taktéž argumentem pro určení současnosti sýpky a malého stavení.

¹⁰³ VAŘEKA/ŠKABRADA 1986, 83.

Tento vstup je ve své *původní* výšce krytý segmentovým záklenkem — s ním koliduje podlaha prvního patra, která jej přetíná. V prostoru segmentového záklenku je podlaha prvního patra podepřena cihelným pasem. Dnes je původní výška vchodu zredukována nejen probíhající podlahou, ale především osazením běžné dřevěné zárubně. Na tu je vyzděna cihelná nadezdívka, vyplňující prostor mezi překladem stávajícího vchodu a pasem podpírajícím podlahu.

Tyto skutečnosti dokládají, že vchod v severovýchodním nároží sýpky vznikl nejspíše ve svém plném rozsahu (tj. se segmentovým záklenkem) ještě před vetknutím stropních trámů a položením podlahy, která je vůči záklenku mladší. Vzhledem k tomu, že byly vybrány stropní trámy datovány do doby kolem roku 1600, je nutné předpokládat, že severovýchodní vchod je původní a pravděpodobně produktem jedné z nejstarších stavebních etap sýpky (c. 3. třetina 16. století). Její návaznost na etapu po roce 1600 není známá — stejně tak mohlo jít pouze o projektovou změnu, proběhnuvší bez většího časového odstupu,¹⁰⁴ anebo chybu v projektu. Vnitřní strana východní stěny sýpky nabízí vedle segmentově klenutého vstupu několik dalších nálezových situací [45, 45.1, 46, 47, 48], které nebyly v rámci práce dostatečně zhodnoceny. Jejich interpretace bude uvedena v navazujícím průzkumu. — V přízemí se zachovalo zhruba čtvercové okno, dnes zazděné. Vlevo nahoře od něj je v lomovém zdivu východní stěny zřetelná svislá linie a zazděný fragment omítané špalety [46–48]. V době jeho zazdívání byla k jeho hraně přizděna drobná dřevěná kulatinka, které odpovídá ve stejné rovině analogická v jihovýchodním rohu. V prostoru, vymezeném linií zaniklé špalety a podlahou je zřetelný otisk zaniklé konstrukce [45, 45.1]. Pro další bádání je tedy úkolem vyslovit se pro vzájemnou posloupnost a vazbu těchto nálezových situací a upřesnit představu o stavebním vývoji sýpky. Je možné, že masivní výstavba po roce 1600 (viz dendrochronologické datování) nebyla první stavební etapou, případně zde došlo v procesu výstavby k modifikaci stavebního projektu. Stejně tak lze předpokládat zánik mladších dřevěných konstrukcí a komunikačních otvorů, snad funkčně souvisejících s malým stavením (viz zazděná špaleta). To vše může ovšem dokázat až přesné měření a detailní průzkum.

Se vstupem při severovýchodním nároží souvisí indikátory existence druhého vstupu (B), — dnes zazděného a nacházejícího se zhruba dva a půl metru západně vchodu při severovýchodním nároží. Existenci tohoto vstupu dokládá vylehčovací oblouk zřetelný v exteriéru severní stěny sýpky a jemu odpovídající podélně zazděný trám, tvořící tak vnitřní

¹⁰⁴ Na tento směr uvažování mě přivedla vedoucí práce, Ing. Mgr. Daniela Lunger-Štěrbová, Ph.D.

vylehčovací překlad zaniklého vstupního otvoru. Další drobné indicie zaniklé situace související s vchodem B je třeba podrobit dalšímu zkoumání.¹⁰⁵

Užití trémového překladu v interiéru sýpky, odpovídajícímu vnějšímu záklenku vstupu je doloženo např. v *Modlešovicích u Strakonice*, čp. 1.¹⁰⁶ Dendrochronologický průzkum dokázal, že strom pro podélně usazený trám byl skácen v širším intervalu 1582–1602 (Z7309-11). S ním jsou současné i na něj posazené stropní trámy. Tato situace dokládá, že zde byl původně vstup (→ vstup B), jehož záklenek byl z exteriéru odlehčen vylehčovacím obloukem a zevnitř přímým trémovým překladem. Druhotné zazdění vstupu dokládá mimo jiné i menší formát lomového kamene, kterého bylo k zazdění užito (zřetelné v místě přizdění nejvýchodnější buňky prasečích chlívků).

Je otázkou, jak dvojici vchodů v severní stěně chápat. Stávající vchod při severovýchodním nároží sýpky (A) je nutně starší než úroveň podlahy, která byla ovšem určena trámy osazenými ve stavební etapě krátce po roce 1600. Z této doby jistě pochází západněji usazený vstup (B), jehož záklenek byl vně odlehčen vylehčovacím obloukem a uvnitř podélně zazděným trémem, datovaným do širšího intervalu 1582–1602.

Lze navrhnout následující: oba dva vstupy byly, anebo jsou produktem jedné z nejstarších stavebních etap sýpky. Jako starší se jeví vstup při severovýchodním nároží (A), se kterým koliduje úroveň podlahy, určená stavbou z doby po roce 1600. Tento poznatek je důležitý i pro poznání stavební historie *malého stavení*. Vnější linie jeho západní stěny je ve stejné linii jako vnitřní linie východní stěny sýpky, kterýžto fakt může dokládat jejich současnost. Problematické se zde jeví pouze cihelné plomby, které mohly případné diskrepance zahladit (viz *Náměty*). Tato stavební etapa mohla proběhnout před rokem 1600¹⁰⁷ a po časné změně projektu byla nově určena rovina stropu přízemí (tj. podlahy prvního patra) a vyzděn západnější vstup B (po 1603). Ten byl v blíže neznámé době zazděn (snad v souvislosti s výstavbou prasečích chlívků, nebo dříve) a dodnes se zachoval pouze vchod A) a vjezd v západní stěně

¹⁰⁵ Jedná se o pozůstatek příčky a ústupku z lomového kamene, na kterých byly vyzděny cihelné chlívky — tato příčka a ústupek tvoří základ stěny mezi předsíní sýpky a malými chlívkami. Dalším indikátorem zaniklé situace je šterbinové okno uvnitř předsíně a svislá spára ve zdivu severní stěny sýpky, procházející zhruba v ose vylehčovacího oblouku.

¹⁰⁶ ŠKABRADA A KOL. 2021, 202.

¹⁰⁷ Tomu by hypoteticky odpovídala představa J. Minářové, že zde v l. 1569–75 proběhla větší stavební úprava (viz MINÁŘOVÁ 2013).

sýpky. Jeho původnost dokládá překlad vstupu na západní straně s otvorem pro točenicí vrat, datovaný dendrochronologickým průzkumem do přelomu let 1602/1603 (Z7313).

Pro určení nejstarších stavebních dějin sýpky slouží analogie k pozůstatkům sgrafitové výzdoby vnějšího pláště a řezaný trám s osovým pletencem. Sgrafitová výzdoba může být s výstavbou současná, nebo mladší.

Vzájemnou stavební posloupnost jednotlivých budov, přímo souvisejících se sýpkou, lze zjednodušeně představit touto redukcí: sýpka \neq → malé stavení → podsklepený přístavek → předsíň sýpky → prasečí chlívký.

Současná předsíň sýpky byla zřetelně přistavěna k fragmentu *malého stavení*, který byl rozšířen do podsklepeného přístavku. Ten je tedy starší předsíni. V její západní stěně je proraženo jednoduché obdélné okno, které bylo ve spodní čtvrtině přeřato pultovou střechou prasečích chlívků – ty jsou tedy mladší než předsíň, k jejíž západní stěně jsou přizděny.

MAŠTAL

Stavební vývoj maštale s kolnou se zdá být vyjma drobných úprav v průběhu 20. století relativně jednotný. Jedinou otázkou, podněcenou mapovými katastrálními podklady 20. let 19. století, je, byla-li maštal během 19. století prodloužena o zhruba jednu pětinu své délky na východ. Vybrané mapové podklady zcela jednotně zachycují východní hranici maštale souběžnou se západní hranou obytného stavení – oproti tomu v současnosti lícuje maštal svojí východní hranicí s východní hranicí obytného stavení. Na základě průzkumu lze předpokládat, že byla maštal vystavěna minimálně v 60. letech 18. století a po polovině 19. století prodloužena východním směrem a zaklenuta.

Lomové zdivo maštale je viditelné především ze severu, kde je zřetelný nízký pás bez omítky. Zde se ovšem žádná svíslá spára, dokládající dostavu, nedochovala. Koruna obvodového zdiva, ústící na půdě nad klenbami, není dobře čitelná. Jediná stavební změna, která odlišuje východní pětinu maštale od zbylé stavby, je změna pokryvu podlahy a modelování koryta. Zatímco byla původní pole maštale kryta podlahou z kamenů, tak je nejvýchodnější pole krytou podlahou cihelnou. Současně se změnou pokrývky se mění i řešení a materiálové složení koryta. Vzhledem k velké výpovědní hodnotě Indikačních skic Stablního katastru (zde 1827) je představa o dostavbě maštale přijatelná. Objekt, ve svém objemu minimálně ze 60. let 18. století, mohl být někdy v poslední třetině 19. století prodloužen východním směrem a následně

sklenut sledem pruským kleneb. Tato představa je ovšem opřena pouze o mapové podklady a materiálové změny v interiéru stavby. Definitivní prohlášení by bylo potřeba podložit hlubším průzkumem obvodového zdiva a koruny zdiva nad stávajícími klenbami (viz *Náměty na další průzkumy*).

STODOLA

Pramenem k poznání stavební historie *stodoly*, tvořící západní hranici areálu, jsou mapové podklady z 19. století a datum 1935, kdysi zřetelně vyvedeny v obrazci střešní krytiny, potvrzující poznámku rájovské obecní kroniky (viz níže).

V rámci průzkumu jí bylo věnováno nejméně pozornosti a tomu odpovídá i její stručný popis a shrnutí stavebního vývoje.

Ve svém nynějším rozsahu je stodola zachycena již na mapách Stablního katastru (1827, snad i na I. vojenském mapování) a lze tedy přijmout, že ve své současné rozloze stála již na konci 18. století. Na základě dochovaných pramenů lze u stodoly rozpoznat minimálně dvě základní stavební etapy jejích nejmladších dějin. Prozatím lze předpokládat, že stodola vznikla v dnešním rozsahu před rokem 1827. Dle obecní kroniky¹⁰⁸ byla v roce 1935, tj. záhy po koupi usedlosti manželi Boučkovými, navýšena koruna zdiva o c. 80 cm a nově zastřešena — úhel střechy se tak zvětšil a došková krytina byla nahrazena současným eternitem. Osmdesáticentimetrová cihelná nadezdívka je zřetelná z interiéru, stejně tak je na vnějším plášti pod omítkou viditelná spára mezi původní korunou lomového zdiva a přístavbou ze 30. let.

5.1 NAČRTNUTÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE USEDLOSTI JAKO CELKU

První písemné zmínky o usedlosti *Harazim* pocházejí ze začátku druhé třetiny 16. století. Skrovné prameny majetkoprávního charakteru nenabízejí k řešení stavební historie usedlosti téměř nic, kromě prodejních a kupních cen. Zdá se, že sýpka byla v *dnešním rozsahu* vystavěna během první čtvrtiny 17. století, tj. v době, kdy byl majitelem usedlosti Václav Severa († 1620). Zásadními prameny ke stavební historii usedlosti jsou až katastrální mapy, pořizované v relativně pravidelných intervalech od roku 1827. Pro nejstarší dějiny areálu se tak

¹⁰⁸ *Pamětní kniha obce Rájova*, okres Český Krumlov, 1933–(1941) 1942, Josef Bouza, farář v Černici (SOkA ČK, AO Rájov, Pamětní kniha 1933–1942).

vedle skrovných písemných pramenů dochoval pouze malý soubor slohově příznačných prvků, na základě jejich interpretace lze alespoň rámcově určit, jaké budovy usedlosti jsou nejstarší a v jaké době buď vznikly, anebo alespoň prošly výraznou stavební proměnou.

O podobě areálu v na začátku druhé třetiny 16. století nevíme nic. Průzkumem lze shodně s *Evidenčním listem* z roku 1963 potvrdit, že sýpka je nejstarším dochovaným objektem usedlosti a je výsledkem hypoteticky dvou, prokazatelně ale masivní stavební etapy proběhnuvší v první čtvrtině 17. století. Dendrochronologickým průzkumem byly datovány vybrané konstrukční prvky a společně s hypotetickým vročením sgrafitové výzdoby (viz *Exkurz...*) tuto dobu potvrdily.

Vztah zaniklého *malého stavení* a sýpky není zcela jednoznačně určitelný. Lícování vnitřní linie východní průčelní stěny sýpky a vnější linie západní stěny malého stavení připouštějí možnost současnosti obou objektů — malé stavení by navíc v klesajícím terénu nahrazovalo skarpovitě zešíkmený nárožní opěrák, jaký se nachází při severozápadním nároží sýpky. Rozdílná tloušťka stěny sýpky a síla zdiva mezi vnější linií západní stěny malého stavení a vnitřní linií valeně klenutého sklepa (viz *podsklepený přístavek*) lze vysvětlit přizděním zdiva pro usazení paty valené klenby. Stejně tak může být rozdíl v tloušťce stěny výsledkem nepřesného měření. Situaci při severovýchodním nároží sýpky a ve vazbě na četné nálezové situace (viz výše) je potřeba podrobit exaktnímu měření.

Doba vzniku *malého stavení* není jistá, přesto lze na základě výše uvedeného zvažovat jeho současnost s výstavbou sýpky, pravděpodobně již s první hypotetickou stavební etapou poslední třetiny 16. století.

Domnívám se, že zánik *malého stavení* je kriticky datovatelný do doby kolem roku 1863. Tehdy byly vyžděny nové cihelné štíty sýpky a na východní štít vymodelováno datum *1863*. Z následujícího roku pak pochází katastrální mapa, zachycující současné hmotové a půdorysné uspořádání usedlosti, tj. s *podsklepeným přístavkem* namísto *malého stavení*.¹⁰⁹ To tedy pravděpodobně zaniklo současně s přestavbami během 60. let 19. století a během rekonstrukcí v 1. polovině 20. století bylo v patře osazeno stájovou klenbou (v této době lze také předpokládat — analogicky k obytnému stavení — o přezdění okenních špalet). Ve vazbě na přístavbu podsklepeného přístavku byl směrem na západ rozšířen jižní štít obytného stavení, které s ním bylo propojeno vstupem. Průchodnost mezi malým stavením a obytným je otázkou. Snad v téže době bylo zazděno západní okno téhož jižního štítu stavení a z části překryto dnes

¹⁰⁹ Zde je nutné připomenout mapu, kde je mladší, tj. stávající kompozice zachycena již v roce 1827 (viz výše).

prázdným omítkovým zrcadlem, ve kterém byla dle pamětnice namalována postava sv. Václava (?).

Vlastní obytné stavení bylo vystavěno v jedné ucelené stavební etapě, aniž by v mladších dobách došlo výrazných hmotových změn. Pouze výchozí velkorysá trojdílná dispozice byla během rekonstrukcí 2. a 3. třetiny 20. století rozdrobena posunem stávajících či vestavbou nových příček.

Vzhledem k dendrochronologickému datování druhotně použité krokve nad světnicí (1736/1737) a zachycení obytného stavení na I. vojenském mapování (1764–1768) lze předpokládat, že je v jádru minimálně z konce 1. třetiny 18. století. Zdá se pravděpodobné, že v průběhu 60. let 19. století došlo výrazné rekonstrukce, a tedy současně s rekonstrukcí sýpky a předpokládaným zánikem *malého stavení*. Dva povaly stropu nad světnicí byly datovány do doby 1855+ a do přelomu let 1864/1865. Nad nejsevernější poval stropu světnice byl částečně vyzděn cihelný dymník, jehož torzo se dodnes zachovalo na půdě stavení. Dymník byl tedy současně s blíže neznámým zastropením kuchyně vyzděn kolem roku 1865. Domnívám se, že z této doby pochází taktéž valená segmentová klenba síně. Trojice kapes v koruně zdiva západní stěny obytného stavení (nad rubem klenby síně) dokládá, že zde byl původně užit trámový strop. Ten pocházel pravděpodobně z doby výstavby (minimálně konec 1. třetiny 18. století) a po roce 1860 byl nahrazen stávající klenbou síně a zaniklým zastropením kuchyně — ta je v současné době kryta novodobým povalovým stropem. Ten pochází hypoteticky (stejně jako jiné konstrukce) z větších rekonstrukcí z 1. poloviny 20. století (okenní špalety východní a jižní průčelní stěny, snad stájová klenba prvního patra podsklepeného přístavku aj.).

Maštal je ve svém dnešním rozsahu zachycena až na mladších katastrálních mapách, zatímco na starších je zobrazena kratší o šířku obytného stavení. Přes absenci viditelných spár lze předpokládat, že byla maštal (v jádru minimálně ze 60. let 18. století) někdy po polovině 19. století prodloužena východním směrem a následně klenuta sledem pruských kleneb. Pro ty jsou analogie taktéž ve druhé polovině století.

Nejméně pozornosti bylo věnováno budově stodoly, u které je doloženo navýšení koruny zdiva v roce 1935.

Závěry mohou být v budoucnu korigovány výsledky OPD (ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích). Stejně tak může dojít k jejich aktualizaci v rámci navazujícího průzkumu autora práce.

6 HODNOCENÍ

Kulturně-historický a architektonický význam usedlosti *Harazim* je nesporný.

Nejstarší doloženou stavební aktivitou je etapa z doby kolem a po roce 1600.

Produktem těchto dvou etap, prokazatelně jen etapy po roce 1600, je téměř intaktně zachovaná těsně předbělohorská **sýpka**. Ta se v rovině zděných, tak dřevěných konstrukcí a konstrukčních prvků zachovala z širšího intervalu minimálně 1. třetiny 17. století. V roce 1863 byly sneseny její původní štíty a upraven krov¹¹⁰ — v interiéru se ovšem dodnes jak v přízemí, tak v patře zachovaly stropní trámy, z nichž byly vybrány datovány¹¹¹ do doby před a kolem roku 1600. Z uměleckohistorického hlediska je nejhodnotnějším konstrukčním prvkem zdobený trám s osovým pletencem, zachovaný intaktně v západní části prvního patra. Ten má své formální analogie taktéž v době kolem a po roce 1600. Na Harazimu je nad to netradičně součástí souboru konstrukčních prvků sýpky — vzhledem k přesné dataci třetího trámu od západu, na kterém dochází k přechodu mezi záklopy a fošnamí, je zřejmé, že jsou dvě travé zákloповého stropu zachovány ve svém původním rozsahu. Lze se domnívat, že západní čtvrtina prvního patra sýpky měla odlišný význam od zbytku stavby.

Po své dostavbě během 1. čtvrtiny 17. století byl vnější plášť sýpky vyzdoben rozsáhlým sgrafitovým kvádrováním. Na fotografii z roku 1976 byla výzdoba velmi fragmentárně zachycena na západním průčelí sýpky, průzkumem nově doložena na straně jižní. Dle sdělení pamětnice se kvádrování nacházelo i na straně severní, tj. nádvorní. Sýpka byla tedy zdobena nejen na uplatňujících se pohledových stranách, ale pravděpodobně celá. I toto zjištění dokládá dnes zapomenutý význam usedlosti, popř. prostředky a ambice tehdejšího majitele (pravděpodobně Václava Severy, zem. 1620).

Za předpokladu, že by se dalšími průzkumy potvrdila přímá vazba sýpky a *malého stavení*, či rovnou jejich tušená současnost, pak by bylo na Harazimu doloženo zajímavé kompoziční řešení sýpky a s ní přímo souvisejících doprovodných objektů.

Význam sýpky spočívá v jejím předbělohorském původu a bezprecedentně veliké míře komplexního zachování. Hodnotná je také západní čtvrtina prvního patra, která byla významově zdůrazněna trámem s osovým pletencem a dvěma travé zákloповého stropu.

¹¹⁰ Zde druhotně užity původní dřevěné konstrukční prvky.

¹¹¹ Tj. doba skácení stromu, ze kterého byly připraveny.

Z průzkumu vyplývá, že **obytné stavení** pochází ve svém jádru minimálně z konce 1. třetiny 18. století. Řešeno je jako *trojdílný dům s pravostrannou orientací*, kterážto výchozí dispozice je i přes mladší dispoziční zásahy stále velmi dobře čitelná. Hodnotným souborem konstrukcí jsou pozůstatky někdejší otopné soustavy, především torzo dymníku či nika po peci na chleba, dnes se uplatňující ve světnici.

Jak pro budovu sýpky, tak pro obytné stavení vyšlo na světlo několik nálezů, které hovoří pro určení výrazné **stavební aktivity po roce 1860**. Dle mého názoru došlo v této době k ubourání tzv. *malého stavení* a následné výstavbě *podsklepeného přístavku*. V této vazbě bylo upraveno jižní průčelí obytného stavení a srovnána jeho hraniční linie, stejně tak došlo i k vnitřním úpravám, tj. usazení stropu světnice, vyzdění dymníku a nahrazení staršího trámového zastropení středního dílu stavení. Tj. nejspíše k vyklenutí segmentové valené klenby síně a zastropení kuchyně. Do roku 1863 je datováno vyzdění nových štítů sýpky, jejíž rekonstrukce nejspíše souvisela s ubouráním *malého stavení*. V průběhu 1. a 2. poloviny 20. století proběhlo několik důležitých, většinou rušivých, stavebních zásahů.

Usedlost Harazim je nesporně velmi důležitou popelkou jihočeských Koutů. Přes své estetické nedostatky, a možná právě proto, v sobě skrývá velký počet hodnotných konstrukcí a konstrukčních prvků (mj. výjimečně zachovalé stropní trámy z doby kolem r. 1600). Hodnota pletencového trámu spočívá nejen v míře jeho zachování a formálním řešení, ale také v jeho nekonvenčním intaktním umístění. Zajímavou otázkou (viz *Náměty*) je vazba sýpky a *malého stavení*, která si zaslouží větší pozornost.

7 HODNOTNÉ DETAILY A JEJICH SOUBORY

Níže jsou vypsány hodnotné detaily (HD) a jejich soubory, které byly v listopadu 2022 na sledovaných stavbách detekovány. Vybrané hodnotné prvky jsou jednotlivě dokumentovány na příložených tabulkách (viz další strana).

Obytné stavení _ přízemí

HD1 — západní průčelní stěna, *zaniklé schodiště*

HD2 — západní stěna středního dílu, *segmentově klenutý vstup do síně s hlubokými špaletami*

HD3 — střední díl, síň, *segmentová klenba síně*

HD4 — světnice, severní stěna, *nika (osvětlovací výklenek, příp. adaptovaný na součást pece na chleba)*

HD5 — podsklepený přísavek, západní stěna, *inkorporovaný skarповitě zešíkmený opěrák zaniklého malého stavení s profilovanou korunní římsou*

HD6 — podsklepený přístavek, *dvojice segmentových kleneb, svedených na traverzu (tzv. stájová klenba)*

HD7 — podsklepený přístavek, *valená klenba sklepa*

Obytné stavení _ krov

HD8 — *povalový strop severovýchodní komory (?)*

HD9 — *dymník*

HD10 — *povalový strop kuchyně (c. po 1860) s druhotně užitou krokví (7. vazba od jihu, západní krokev, 1736–1737)*

Sýpka _ přízemí

HD11 — *fasády (na jižní fasádě nalezeny fragmenty sgrafitové výzdoby, ta lze dle historických fotografií předpokládat i na západní průčelní stěně a dle sdělení pamětnice i na stěně severní).*

HD12 — *západní průjezd*

HD13 — *západní průjezd, trám s točnicí pro vrata (1602–1603)*

HD14 — *stropní trámy (1. trám od východu – 1602 l, 3. trám od východu – 1592+)*

HD15 — *severní stěna, interiér, překladový trám (1582–1602)*

HD16 — *severní stěna, interiér/exteriér štěrbinové okno, ústící do současné předsíně*

HD17 — *východní stěna, interiér, zazděné čtvercové okno s ostěním z plochých kamenů*

Sýpka _ 1. patro

HD18 — *průvlak*

HD19 — *stropní trámy (3. trám od západu – 1602–1603, 5. trám od západu – 1601–1602).*

HD20 — *trám s pletencem*

HD21 — *západní okno*

HD22 — *západní okno, dřevěný parapet (1593–1595)*

HD23 — *jižní stěna, zazděné okno se segmentovým záklenkem*

HD24 — *jižní stěna, štěrbinové okénko*

HD25 — *severní stěna, dvojice čtvercových oken*

HD26 — *severní stěna, segmentový záklenek vstupu do sýpky*

HD27 — *východní stěna, zazděné okno se segmentovým záklenkem*

HD28 — *východní stěna, interiér, omítaná špaleta zazděného otvoru (zřetelná severní hrana a náběh záklenku)*

Sýpka _ krov

HD29 — *druhotně užití konstrukční prvky pozdně renesančního krovu (1. vazba od východu, jižní krokev – 1598–1600, 1. vazba od východu, severní krokev – 1599 l)*

HD30 — *východní štít sýpy, druhotně užitá cihelná tvarovka*

Prasečí chlívky

HD31 — *segmentové klenby*

HD32 — *původní dvířka a násypy s kováním*

Maštál

HD33 — *kolna, překlad (zazuběný rošt)*

HD34 — *pruské klenby*

HD35 — *jižní stěna maštale východně kolny, osvětlovací výklenek*

Stodola

HD36 — *štěrbinová okna*

Jiné

HD37 — *movité, deska ze zbořených Božích muk, na rubu jména majitelů usedlosti, na lící straně fragmenty malby*

Zaniklé

HD38 — *křídla vrat vstupní brány, pravé klasicistní křídlo s půl-sluncem, panelováním a mřížovanou okopnicí*

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD31**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: cihelná klenba
prasečích chlívků

Datum: 30. 3. 2022

Popis: Cihelná segmentová klenba prasečích chlívků. Celistvý pozůstatek chátrající přístavby z 19. století. Segmentově prohnuté kladení cihel s „člunkovou“ mezerou, vyzděnou cihlami kladenými kolmo (k tomuto způsobu vyzdívání viz ŠKABRADA A KOL. 2021, 211) ke směru postranních částí.

Umístění: součást prasečích
chlívků, přístavba k severní
stěně sýpky

Počet:

Rozměry:

Druh prvku: segmentová
klenba

Materiál: cihla, malta

Povrch: neomítnutý

Datace: 3. třetina 19. století

Opravy:

Výplň:

Stav: klenba zachovalá, pultová střecha sesutá, celkový stav přístavby špatný

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD3**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: segmentová valená
klenba síně

Datum: 05.04. 2022

Popis: segmentová valená klenba vstupní předsíně obytného stavení. Cihelné řady segmentového prohnutí, nakloněny od středního úseku čočkového či „člunkového“ tvaru (k tomuto způsobu vyzdívání viz ŠKABRADA 2021, 211). Jednotlivé spáry na více místech vyklínovány úlomky lomového kamene.

Umístění: klenba vstupní
předsíně obytného stavení
(střed západního traktu)

Počet:

Rozměry:

Druh prvku: cihelná
segmentová valená klenba

Materiál: cihla, malta,
kamenné klíny

Povrch: rub čistý

Datace: c. polovina 19. století,
pravděpodobně kol. 1865

Opravy:

Výplň:

Stav: dobrý

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD9**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: fragment dymníku

Datum: 05.04. 2022

Popis: Z cihel zděný fragment obdélného dymníku. Umístěný nad příčkou mezi dnešní (i bývalou) kuchyní a světnicí.

Umístění: Půda obytného stavení, nad příčkou mezi kuchyní a světnicí

Počet:

Rozměry:

Druh prvku: dymník

Materiál: cihla, malta

Povrch:

Datace: po 1865

Opravy:

Výplň:

Stav: fragment

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD38**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: pravé křídlo
vstupních vrat (**ZANIKLÉ**)

Datum: 16.03. 2022

Popis: pravé křídlo vstupních vrat, zdokumentováno na historické fotografii (1988). Zřetelná výzdoba půl-sluncem, panelováním a mřížkovanou okopnicí.

Literatura: Junek, D., Dveře a vrata na Poličsku v 19. století. Polička 1998; Junek, D., Polička – klasicistní vyřezávaná vrata a dveře. Polička 2008

Umístění: vstupní brána v ohradní zdi, jižní fronta areálu	Počet: 1	Rozměry: neznámé
Druh prvku: křídlo vrat	Materiál: dřevo, nespecifikováno	Povrch: ---
Datace: zhruba polovina či 2. třetina 19. století	Opravy: neznámo	Výplň: ---

Stav: **ZANIKLÉ** (známé z fotografické dokumentace z roku 1988, fotografie součástí doplňkového evidenčního listu, dnes ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích)

Fotografie celku (příp. detail):

Zdroj: Evidenční list doplňkový, ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD34**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: klenba
chléva/maštale

Datum: 16.03. 2022

Popis: pruská klenba, vyklenutá na půl-elipsovité meziklenební pasy, se segmentovými čely a přízedními pasy. Severní poloviny meziklenebních pasů podraženy mladšími příčkami. Klenby vyzděny z cihel, kladených v segmentovém prohnutí, ve střední zbylé části „člunkového“ či čočkového úseku kladeny kolmo (k tomu způsobu vyzdívání viz ŠKABRADA A KOL. 2021, 211).

Umístění: chlévy/maštál

Počet:

Rozměry: ---

Druh prvku: klenba

Materiál: cihla, malta

Povrch: omítaný

Datace: zhruba poslední třetina
19. století

Opravy: neznámé, omítání

Výplň: ---

Stav: zachovalý, západní pole východní části budovy z části prosté omítky, místy zřetelné cihelné náběhy v kapsách obvodových stěn (lomové zdivo).

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD20**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: profilovaný trám
s osovým pletencem

Datum: 16.03. 2022

Popis: složený stropní trám. Hrany vybrány profilací gotizujícího charakteru – obloun, výžlabek, obloun. V ose zakončen průběžným pletencem.

Literatura: Bloch, J., Českokrumlovské stropy zdobené pletenci, In: Památky jižních Čech 5 (2014), 105–118.

Umístění: sýpka, druhý nejzápadnější trám prvního patra	Počet: 1	Rozměry:
Druh prvku: tesařsky zpracovaný trám	Materiál:	Povrch:
Datace: kol. 1600	Opravy:	Výplň:

Stav: velmi dobrý, dotčen mladšími zásahy (zatlučené hřebíky), kryt záklopovým stropem. Suchý.

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD37**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: deska ze zaniklé
kaple Nejsv. Trojice (?),
kdysi při statku

Datum: 14.6. 2022

Popis: Kovová deska ze zaniklé kaple Nejsv. Trojice (?), kdysi stávající jihozápadně statku — zachycena na historické fotografii (viz Dějiny Zlaté Koruny. Zlatá Koruna, Plešovice a Rájov v proměnách staletí. České Budějovice 2013), dále na Situačním plánu nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda, 1834. Na zadní straně jména majitelů usedlosti, nejstarší z roku 1778. Na lícové straně stopové pozůstatky malby.

Umístění: dislokováno, zachráněno a uchováváno majitelem	Počet:	Rozměry:
Druh prvku: deska z kaple Nejsv. Trojice	Materiál: kov, dřevo	Povrch:
Datace: min. 1778	Opravy: pravd. restaurováno 1807 (viz Alena Študlarová)	Výplň:

Stav: havarijní, současná snaha o restaurování

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD11**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: sgrafitová výzdoba
sýpky, fragmenty
sgrafitového kvádrování

Datum: 14.6. 2022

Popis: Fragmenty (celistvý pás) sgrafitového kvádrování na jižní stěně sýpky (pod střechou garáže).

Umístění: Jižní stěna sýpky, pod střechou garáže	Počet:	Rozměry: Jednotlivé obdélníky mají rozměry 102 x 56 cm, jak stezka mezi kvádry, tak vzdálenost mezi okrajem kvádrů a rytou linkou c. 2,5–3 cm
Druh prvku: sgrafitové kvádrování	Materiál:	Povrch:
Datace: zhruba po 1600, hypoteticky po 1611	Opravy:	Výplň:

Stav: omítnuto mladším nátěrem omítky, stále zřetelná, dnes ukrytá před deštěm

Fotografie celku (příp. detail):

Obec Zlatá Koruna, kat. území Rájov,
samota Harazim čp. 29

**VYBRANÉ HODNOTNÉ PRVKY A
KONSTRUKCE HD33**

Zpracoval: Mgr. Filip Facincani

Prvek: překlad vstupu do
kolny

Datum: 14.6. 2022

Popis: Překlad vstupu do kolny (součást objektu maštale), řešen jako zazubený rošt

Umístění: kolna při maštali	Počet:	Rozměry:
Druh prvku: překlad, zazubený rošt	Materiál: dřevo	Povrch:
Datace:	Opravy:	Výplň:

Stav: velmi dobrý, trámy suché, nenapadené

Fotografie celku (příp. detail):

8 ZÁVADY

Zkoumané části usedlosti jsou v uspokojivém stavu. Přes stav vnějšího pláště sýpky, který si v následujících letech vyžádá citlivé opravy, jsou vnitřní dřevěné konstrukce ve velmi dobrém stavu, tj. prosté napadení dřevokazným hmyzem či vlhkostí. V případě opravy vnějšího pláště sýpky bude potřeba velmi dbát na zachovaný úsek sgrafitové výzdoby, nově nalezené pod pultovou střechou garáže. Je nutné zvážit, jak s fragmenty naložit. V současné době jsou chráněny mladšími nátěry a pultovou střechou garáže. Analytické odkrytí dalších případných nálezů se jeví jako památkově problematické a esteticky nevyhovující.

Všechny objekty jsou dobře větrané a prosté vlhkosti.

Nejvíce ohroženým objektem usedlosti jsou v současné době prasečí chlívky, které došly částečné samovolné destrukce. Pultová střecha, zapřená o severní stěnu sýpky, je zřícená, segmentové a cihlou klenuté klenby zachované. V rovině svislého zdiva i doplňků jsou prasečí chlívky ovšem dobře zachovalé a jsou plnohodnotnou součástí kompozice sýpky. Jejich případná rekonstrukce je žádoucí, destrukce nikoliv.

Nejvíce ohroženými prvky usedlosti je tedy vnější plášť sýpky a objekt prasečích chlívků.

9 NÁMĚTY

NÁMĚTY PRO PÉČI O OBJEKT

Vzhledem k výjimečné míře zachování dřevěných konstrukčních prvků **sýpky** je v budoucnu potřeba dbát o dostatečnou výměnu vzduchu a co největší absenci vlhkosti. Pro objekt sýpky je tak potřeba — jak tomu bylo ovšem ze strany majitele doposud — předejít nadměrnému zatékání dešťové vody a tvoření nadbytečné vlhkosti.

Památkově sporným či diskutabilním je nakládání s rozsáhlým fragmentem sgrafitového kvádrování. V každém případě je žádoucí jeho kvalitní fotografická dokumentace a konzervace. Vzhledem k tomu, že je dnešní podoba usedlosti určena výraznou přestavbou po roce 1860, pak je otázkou, měla-li být sgrafita plošně obnovena, nebo nikoliv. Osobně se domnívám, že nikoliv. V současné době jsou kryta střechou garáže a jako rozsáhlý doklad pozdně renesanční výzdoby sýpky jsou alespoň zachována a chráněna před nepřízní počasí.

Zachovány by měly být i prasečí chlívky — ty jsou v rámci usedlosti nejvíce destruovaným objektem.

Zachovány by měly být minimálně všechny konstrukce či konstrukční prvky, které jsou uvedeny v soupisu hodnotných prvků a detailů (mimo to např. parapet západního okna sýpky, datovaný do let 1593–1595) a jiné. Zachování prasečích chlívků (tj. konstrukce nové střechy) je vzhledem k jejich roli ve výsledné kompozici a míře zachování žádoucí. Před zhotovením střechy by bylo vhodné prozkoumat lomové zdivo severní stěny sýpky, která nese pozůstatky po starším, dnes zaniklém, vchodu.

NÁMĚTY NA DALŠÍ PRŮZKUMY

Jako nevytěžená a uspokojivě nezodpovězená se zdá být situace při severovýchodním rohu a nároží sýpky — stavební dějiny současného vchodu (*vchod A*), nijak nerušený přechod mezi vnitřní linií východní stěny sýpky a vnější linií západní stěny *malého stavení*, ale i zřetelné cihelné plomby a nálezové situace ve zdivu východní průčelní stěny naznačují doposud nikoliv plně čitelnou stavební historii obou objektů. Otázka současnosti, či nesoučasnosti sýpky a *malého stavení*, stejně tak jeho plná podoba, a především funkce jsou zajímavou, doposud ovšem plně nezodpovězenou otázkou. Této otázce hodlám v navazujícím průzkumu věnovat hlubší pozornost.

V konfrontaci se záznamy katastrálních mapových podkladů 19. století by v rámci případné rekonstrukce maštale měla být provedena sonda do současné omítky ve snaze detekovat spáru, vzniklou pravděpodobným přizděním východní části objektu. Ten je zachycen již na mapových podkladech poslední třetiny 18. století, stejně tak na mapách stabilního katastru. Právě zdejší absence východní části hovoří ve prospěch hypotézy o prodloužení starší budovy maštale a jejího následného zaklenutí sledem pruských kleneb (klenutí z 2. poloviny 19. století).

Zvýšený zájem by stejně tak zasloužily půdní prostory obytného stavení — ať už povalový strop nad východní místností severního dílu (→ dendrochronologický průzkum), nebo kapsy po trámech a obecně relikty starších klenebních a stropních konstrukcí středního dílu. Stejně tak by bylo vhodné zmapování druhotně užitých konstrukčních prvků vaznicových krovů sýpky a obytného stavení.

V rámci průzkumu jsem byl konfrontován s dalšími drobnějšími nálezovými situacemi, které zde záměrně nezmiňuji, ale které by si zasloužily více prostoru a pozornosti.

Níže jsou vypsány náměty pro budoucí sondáž (jednotlivé odkazy S1–S14 viz *Plánová příloha, Jiné*).

Obytné stavení _ úroveň sklepů

S1 — sklep podsklepeného přístavku, *ověřit hloubku násypky a délku sklepa, tj. přesný vztah jižní stěny sklepa, násypky a zdiva zaniklého stavení (viz S3)*

S2 — sklep pod severozápadní komorou severního dílu, *určit vazbu komínových dvířek sklepa s tahovým komínem severovýchodní komory severního dílu obytného stavení*

Obytné stavení _ přízemí

S3 — zahrádka jižně obytného stavení a východně sýpky, *zachytit plný průběh zdiva zaniklého malého stavení (povaha styku zachovalého úseku zdiva s východní stěnou sýpky a navázání na jižní průčelní, příp. jihozápadní nároží obytného stavení).*

S4 — západní průčelní stěna, *určit podobu zazděného vstupního schodiště /potvrdit tvrzení pamětnice*

S5 — světnice, *určit funkci niky v severní stěně. Konfrontovat její pozici a podobu, odpovídající osvětlovacímu výklenku s tvrzením pamětnice, že se jedná o pozůstatek pece na chleba.*

Obytné stavení _ krov

S6 — koruna zdiva podsklepeného přístavku, *zjistit možné pozůstatky struktur zaniklého malého stavení v koruně zdiva podsklepeného přístavku*

S7 — povalový strop severovýchodní komory, *provést dendrochronologický průzkum*

S8 — úsek koruny zdiva východní obvodové stěny při povalovém stropu kuchyně, *určit povahu horizontální linie koruny zdiva nad povalovým stropem kuchyně a její vztah k zaniklému zaklenutí, či spíše zastropení středního dílu (trojice kapes po masivních trámech v koruně západní obvodové zdi nad segmentovou klenbou síně)*

Sýpka _ přízemí

S9 — severní stěna v místě styku předsíně sýpky a prasečích chlívků. *Určit rozměry zaniklého vstupu do sýpky a povahu jeho vztahu k okolním konstrukcím.*

S9.1 — severní stěna a trámový překlad, interiér, *detekovat spáry po zazdění vchodu, jehož maximální rozsah je vymezen překladem*

S9.2 — severní stěna, exteriér, *detekovat spáry po zazdění vchodu, jehož umístění je určeno vylehčovacím segmentovým obloukem, zřetelným pod vrcholem destruované pultové střechy nejvýchodnějšího z prasečích chlívků*

S10 — východní stěna, interiér, *určit povahu a původ rozsáhlé cihelné plomby na přechodu východní stěny sýpky a západní stěny zaniklého malého stavení (?).*

Sýpka _ 1. patro

S11 — východní stěna, interiér, *určit rozsah otvoru, po kterém se zachovala omítaná špaleta, a jeho vztah ke zbylým zděným strukturám*

S12 — východní stěna, interiér, *určit povahu zaniklé dřevěné (?) a její vztah k zaniklé kompozici severovýchodní části sýpky*

S13 — jižní stěna, interiér, *určit charakter zazdívký segmentově uzavřeného okna, dendrochronologický průzkum případného parapetu*

S14 — východní stěna, interiér, *určit charakter zazdívký segmentově uzavřeného okna, dendrochronologický průzkum případného parapetu*

10 EXKURZ — SGRAFITOVÁ VÝZDOBA MALÉHO KONVENTU V KLÁŠTEŘE ZLATÁ KORUNA

Na postupně rostlé budově **Malého konventu v klášteře Zlatá Koruna** se zachovaly dva typy sgrafitové výzdoby — východní polovina (východní trakt příčného trojtraktu) je zdobena psaníčkovým sgrafitem a na překladu přízemního okna je souvislá přestavba objektu datována do roku 1611 (funkční období opata Valentina Schönbecka). Západní trakt budovy je zdoben sgrafitovým kvádrováním, které je analogické ke kvádrování jižního křídla opatství.

Fasáda Malého konventu byla opravována během výrazných rekonstrukcí kláštera, a to konkrétně v létě roku 1942. Ze záznamů *Stavebních deníků* víme, že se sgrafita Malého konventu začala očišťovat 18. května 1942 a s jejich opravou se započalo 22. května téhož roku. Pro bližší určení rámcové datace obou vrstev sgrafitové výzdoby uvádím vybrané a relevantní citace ze *Stavebního deníku* č. 6. Zmínky jsou doplněny o rysy fasád, taktéž vyňatých z téhož *Deníku*:

Zápis z:

1. června 1942: „Započato s opravami sgrafita na východním průčelí. Na tomto průčelí byly obě vrstvy, **vrstva spodní a vrstva vrchní**. Bylo rozhodnuto uchovat vrstvu spodní jakožto vrstvu starší.“

9. června 1942: [jižní fasáda], přípis v rysu „...jen vrchní vrstva sgrafita.“ Pro sgrafitové kvádrování.

19. června 1942: [severní fasáda] „*Ve spodních partiích pod dveřmi jeví provedení první sgrafitové vrstvy určité nejasnosti. Některé obrazce postrádají vnitřní kresbu a dělicí tmavý pásek v některých místech je vyznačen jen dvěma rýhami.*“

6. července 1942: „*Restaurováno sgrafito na severní fasádě malého konventu. Opravována římsa na této fasádě, zvláště přechod mezi fasádou s malými a velkými sgrafity.*“

Z uvedených záznamů vyplývají dva základní poznatky. Z terminologického hlediska je zde rozlišeno malé [psaníčkové] a velké [kvádrované] sgrafito. Takový obrat je používán v časově sobě blízkých zápisech pravidelně a v *Denících* se jedná o jedno z rozlišovacích pojmenování mezi dvěma užitými typy výzdoby. Nejdůležitější je ovšem určení vzájemné posloupnosti obou vrstev — ze zápisu a přiloženého rysu z 9. června 1942 je *velké sgrafito jednoznačně určeno jako vrchní vrstva, tj. mladší*. Stejně tak je taková situace zachycena v zápisu a rysu z 1. června 1942, kde je ještě zřetelněji odlišena spodní [psaníčkové sgrafito] a svrchní [sgrafitové kvádrování] vrstva.

Na základě dobových rekonstrukcí tak můžeme přijmout sgrafitové kvádrování jako produkt mladšího renesančního zásahu.

Vedle toho je nicméně potřeba připomenout koncept stavebně-historického průzkumu Malého konventu, provedený Janem Mukem (1987).¹¹² Pochopitelně si všímá podvojnosti výzdoby vnějšího pláště Malého konventu a ve vazbě na východní polovinu objektu (→ psaníčkové sgrafito) připomíná letopočet 1611, rytý na překladu přízemního okna. Vedle starších konstrukcí tedy upozorňuje na minimálně dvě renesanční stavební fáze, nicméně navrhuje přijmout úpravu fakticky staršího „*severního*“ [správně západního] traktu za starší oproti úpravám traktu „*jižního*“ [východního], kde se zachovalo vročení rekonstrukce (1611). Dle klášterního kronikáře Fiedlera (viz Zahradník, P., 1987) „*...hned roku 1609, přiložil ruku k dílu [Valentin Schönbeck], a jak mu to umožňovaly výnosy ze statků Svaté Koruny, postavil od základů (kromě refektáře, postaveného Melicharem [Melchior Hölderle, † 1608] onen malý konvent, v němž nyní bydlíme*“ — roku 1611 tak „*...dokončil opat Valentin [malý konvent], který nyní obýváme.*“¹¹³ Z uvedeného lze tedy předpokládat, že dvě renesanční stavební etapy, vytyčené Mukem, byly posloupně zbudovány za funkčního období opata Hölderleho (západní trakt) a následně Valentina Schönbecka (východní trakt).

¹¹² MUK 1987.

¹¹³ ZAHRADNÍK 1987, 23, 25 a 26.

Po konfrontaci s nálezy *Stavebních deníků*, stavebního průzkumu (Muk, J., 1987) a písemných — byť mladších — pramenů (Fiedler viz Zahradník, P., 1987) se zdá být zřejmé, že:

- a) produktem starší renesanční fáze byla částečná výstavba a rekonstrukce západního traktu za opata Melchiora Hölderleho († 1608).

- b) produktem mladší renesanční fáze byla od základů nová výstavba východního traktu za opata Valentina Schönbecka, proběhnuvší v letech 1609–1611.

- c) mladší Schönbeckova stavba byla opatřena psaníčkovým sgrafitem (→ spodní vrstva), zatímco původní výzdobu Hölderlova traktu neznáme. Ta byla, zdá se, otlučena během mladších oprav (po 1611), jelikož se na jižní stěně Hölderlova traktu zachovala pouze vrstva mladšího sgrafita (→ kvádrování), kterým bylo navíc překryto i psaníčkové sgrafito Schönbeckova traktu z let c. 1609–1611.

Závěrem lze tedy navrhnout, že za opata Schönbecka byl vystavěn východní trakt a vyzdoben psaníčkovým sgrafitem. Někdy po jeho dokončení (1611) byl celý Malý konvent sjednocen sgrafitovým kvádrováním, které překrylo jak mladší Schönbeckův východní trakt, tak i starší Hölderlův trakt západní.

Z toho lze usuzovat, že bylo *sgrafitového kvádrování* na Malém konventu užito až po roce 1611 (viz *Stavební rozbor, Sýpka*).

11 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PÍSEMNÉ PRAMENY

SoA Třeboň, Vs ČK:

Kniha výměnků 1709–1782, sign. I 5 AU 232

Kniha šacuňků 1681–1756, 1757–1784, sign. I 5 AU 87

Pozemkové knihy 1521–1570, 1571–1600, 1598–1673, 1604–1674, 1671–1742, sign. I 5 AU 82 [viz Kubíková, A., 2000, 51, pozn. 1]

Pozemková kniha 1743–1878, sign. I 5 AU 223.

Pamětní kniha obce Rájova, okres Český Krumlov, 1933– (1941) 1942, Josef Bouza, farář v Černici (SOKA ČK, AO Rájov, Pamětní kniha 1933–1942)

Stavební deník č. 6, záznam rekonstrukcí kláštera ve Zlaté Koruně, J. Fidra

Povolení stavby kolničky, žádost (adresováno Radě MNV v Rájově, František Bouček, ze dne 10. 11. 1957, psáno rukou, uloženo na SÚ Český Krumlov)

Povolení stavby kolničky, povolení (viz výše; adresováno Františku Boučkovi, Odbor pro výstavbu rady OMV v Českém Krumlově, ze dne 4. 12. 1957, psáno rukou, uloženo na SÚ Český Krumlov)

Povolení (odpověď na žádost ze dne 13. 11. 1957) k rekonstrukci stáje a stavební povolení (adresováno Františku Boučkovi, Odbor pro výstavbu OMV v Českém Krumlově, ze dne 15. 11. 1957, strojopis, uloženo na SÚ Český Krumlov)

MAPOVÉ PODKLADY

a.1) Indikační skica stabilního katastru (*Harasin*, 1827)

a.2) Císařský povinný otisk stabilního katastru (*Harrasin*, 1827)

a.3) Originální mapy stabilního katastru (*Harrasin*→*Harasin*, 1827, reambulace 1872)

a.4) Doplněk k dílčímu inventáři (ev. č. 1449, *Harasin*, 1827)¹¹⁴

¹¹⁴ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1449 (1827).

- a.5) Doplněk k dílčímu inventáři (ev. č. 1451, *Harazin*, 1827 s revizí z roku 1864)¹¹⁵
- a.6) Situační plán nové cesty z Rájova do Kamenného Újezda (*Harasimer Hof*, 1834)¹¹⁶
- a.7) Dodatek k dílčímu inventáři (ev. č. 308, *Harasin*, 1864)¹¹⁷
- a.8) Dílčí inventář (ev. č. 647, *Harasim*, 1872)¹¹⁸
- a.9) Evidenční mapy katastrální (*Harasim*, 1872–1933)

FOTOGRAFICKÁ DOKUMENTACE (viz Vlastní text)

LITERATURA

BLOCH 2014 — Jiří BLOCH: Českokrumlovské stropy zdobené pletenci, In: Památky jižních Čech 5 (2014), 105–118

BLOCH/ŠPINAROVÁ 2022 — Jiří BLOCH/Michaela ŠPINAROVÁ: Harazim čp. 29, pletencový strop špýcharu. Operativní průzkum a dokumentace, červen 2022.

EBEL 2004 — Martin EBEL: Stabilní katastr – informační souhrn, In: Dějiny staveb (2004), 5–15.

HAUSEROVÁ/POLÁKOVÁ 2015 — Milena HAUSEROVÁ/Jitka POLÁKOVÁ: Pomůcka pro používání základních historických map pro studenty FA ČVUT. Praha 2015

HEROUT 1963 — Jaroslav HEROUT: Staletí kolem nás. Praha 1963

JUNEK 1998 — David JUNEK: Dveře a vrata na Poličsku v 19. století. Polička 1998

JUNEK 2008 — David JUNEK: Klasicistní vyřezávaná vrata a dveře. Polička 2008

¹¹⁵ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - doplněk k dílčímu inventáři, ev. č. 1451 (1827 s revizí z roku 1864).

¹¹⁶ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Třeboň, fond Velkostatek Třeboň, poř. č. 1892, inv. č./ref. ozn. 946, sig. IC C Nro 145 (Jac. Kubesch, 1834).

¹¹⁷ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dodatek k dílčímu inventáři, ev. č. 308 (1864).

¹¹⁸ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, nové oddělení, nová manipulace map a plánů - dílčí inventář, ev. č. 647 (1872).

KOHOUT/TOBEK 1996 — Jaroslav KOHOUT/Antonín TOBEK: Tesařství. Tradice z pohledu dneška. Nově uspořádal a doplnil Pavel MÜLLER. Osmé, upravené a doplněné vydání. Praha 1996

KUBÍKOVÁ 2000 — Anna KUBÍKOVÁ: Samota Harazim nad Rájovem – historický kamínek v dějinné mozaice, In: Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, č. 1, XXXVII, 2000, 50–52.

KYNCL 2022 — Tomáš KYNCL: Výzkumná zpráva č. 046–22, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z hospodářského dvora Harazim (Rájov čp. 29), květen 2022

MAREŠ/SEDLÁČEK 1918 — František MAREŠ/Jan SEDLÁČEK: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském, I. Praha 1918

MENCL 1980 — Václav MENCL: Lidová architektura v Československu. Praha 1980

MINÁŘOVÁ 2013 — Jolande MINÁŘOVÁ: Harazim, In: Dějiny Zlaté Koruny. Zlatá Koruna, Plešovice a Rájov v proměnách staletí. České Budějovice 2013

MUK 1987 — Jan MUK: Zlatá Koruna, Malý konvent — koncept stavebně-historického průzkumu, ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích (č. PD 8796), 1987

PEŠTA 1997 — Jan PEŠTA: Usedlost čp. 1 v Krníně, In: Průzkumy památek II/1997

PEŠTA 2014 — Jan PEŠTA: Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel. Praha 2014

ŠKABRADA 1996 — Jiří ŠKABRADA: Lidová architektura, skripta ČVUT. Praha 1996

ŠKABRADA 2003 — Jiří ŠKABRADA: Konstrukce historických staveb. Vydání první – dotisk. Praha 2003

ŠKABRADA A KOL. 2021 — Jiří ŠKABRADA A KOL.: Lidová architektura v jižních Čechách. Vydání druhé. Brno 2021

VAŘEKA 1981 — Josef VAŘEKA: Lidová architektura, interiér a domové zvyky Čech v epoše národního obrození, In: Český lid 68 (1981)

VAŘEKA/ŠKABRADA 1986 — Svatopluk VODĚRA/Jiří ŠKABRADA: Jihočeská lidová architektura. České Budějovice 1986

ZAHRADNÍK 1987 — Pavel ZAHRADNÍK: Zlatá Koruna — stavebně-historický průzkum, historická část, ÚOP NPÚ v Českých Budějovicích (inv. č. 5967), 1987